

Dativ i lokativ u gramatikama 19. i 20. stoljeća

Gis, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:428032>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-06**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogije

Ivana Gis

Dativ i lokativ u gramatikama 19. i 20. stoljeća

Diplomski rad

Osijek, 2013

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Pedagogije

Ivana Gis

Dativ i lokativ u gramatikama 19. i 20. stoljeća

Diplomski rad

prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2013

SAŽETAK

Krajem 19. stoljeća djelovanjem hrvatskih vukovaca prekinuta je dugogodišnja hrvatska tradicija razlikovanja dativa i lokativa padežnim nastavcima, a došlo je i do miješanja prijedloga. U slovnicama zagrebačke filološke škole *prema* je isključivo dativni prijedlog, dok se u gramatikama hrvatskih vukovaca, slijedeći Đ. Daničića, taj prijedlog spominje izričito uz lokativ. Gramatičari 20. stoljeća uglavnom su prihvatili vukovsko rješenje, no krajem stoljeća javljaju se odmaci te ga se počinje svrstavati uz oba padeža ovisno o značenju. Slovnici zagrebačke filološke škole dativ i lokativ razlikovali su i padežnim nastavcima u jednini muškoga i srednjega roda pridjevno-zamjениčke sklonidbe tako što su dativni završni morfemi bili *-omu*, *-emu*, a lokativni *-om*, *-em*. S gramatikom T. Maretića dolazi do pojave dvojnih oblika uključujući i nastavak *-ome*. Danas se završni samoglasnici tog morfema označuju kao navesci, a u njegovanom jeziku potrebno je čuvati oblik s naveskom *-u* u dativu, a oblik bez naveska u lokativu. Uglavnom se svi slovnici i gramatičari slažu oko značenja padeža, dok neki od njih u opisu oblika ne uzimaju u obzir kategoriju značenja.

Ključne riječi: dativ, lokativ, prijedlog, navezak, značenje

Sadržaj

UVOD.....	1
O SLOVNICAMA I GRAMATIKAMA.....	2
PRIJEDLOG <i>PREMA</i>	5
Slovnice i gramatike 19. stoljeća o prijedlogu <i>prema</i>	6
Gramatike 20. i 21. stoljeća o prijedlogu <i>prema</i>	9
Padežna pripadnost prijedloga <i>prema</i> na temelju spoznaja iz slovnica i gramatika.....	12
NAVESCI U PRIDJEVNO-ZAMJENIČKOJ SKLONIDBI U DATIVU I LOKATIVU.....	15
Navesci u slovnicama i gramatikama 19. stoljeća.....	16
Navesci u gramatikama 20. stoljeća.....	19
Pravilna uporaba navezaka.....	24
ZNAČENJE DATIVA I LOKATIVA.....	26
Značenje dvaju padeža u slovnicama i gramatikama 19. stoljeća.....	27
Značenje dvaju padeža u gramatikama 20. stoljeća.....	40
Značenje padeža kao kriterij u opisu oblika.....	58
ZAKLJUČAK.....	59
LITERATURA.....	60

UVOD

U ovom će radu biti govora o dativu i lokativu u gramatikama 19. i 20. stoljeća. Usporedno će se dati prikaz razlike dvaju padeža na temelju prijedloga, navezaka i značenja padeža promatran kroz gramatike zagrebačke filološke škole i vukovske gramatike te gramatike 20. stoljeća. U obzir će pri opisu biti uzeta i jedna srpska gramatika čiji je autor bio uzor hrvatskim vukovcima. Posebno će biti važna shvaćanja gramatičara o prijedlogu *prema* budući da danas postoje dvojbe o njegovu svrstavanju uz dativ ili lokativ, a u skladu s tim razmatrat će se i tri gramatike 21. stoljeća.

Gramatike upotrebljavane za opis su sljedeće: *Ilirska slovnica* (1854.) Vjekoslava Babukića, *Slovnica hèrvatska* (1859.) Antuna Mažuranića, *Skladnja ilirskoga jezika* (1859.) Adolfa Vebera Tkalčevića, *Slovnica hrvatska* (1871.) Adolfa Vebera Tkalčevića, *Mala srpska gramatika* (1858.) Đure Daničića, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (1889.) Tome Maretića, *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* (1905.) Josipa Florschütza, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika* (1952 .) Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića, *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole* (1966 .) Stjepka Težaka i Stjepana Babića, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1979 .) Eugenije Barić, Mije Lončarića, Dragice Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesne Zečević i Marije Znike, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (1991 .) Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Milana Moguša, Slavka Pavešića, Ive Škarića i Stjepka Težaka, *Praktična hrvatska gramatika* (1997.) Dragutina Raguža, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (2002.) Sande Ham, *Gramatika hrvatskoga jezika* (2005.) Josipa Silića i Ive Pranjkovića, *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (2007.) Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Ive Škarića i Stjepka Težaka.

O SLOVNICAMA I GRAMATIKAMA

Gramatike koje će biti upotrijebljene u ovom radu prikazuju promjene koje su se događale u hrvatskom jeziku tijekom 19. i 20. stoljeća, a vezane su za dativ i lokativ. Radi boljega razumijevanja 19. stoljeća u daljnjem tekstu bitno je ovdje naglasiti da jezikoslovci koji pripadaju zagrebačkoj filološkoj školi pišu *slovnice*, a pripadnici vukovske škole pišu *gramatike*.

Druga polovica 19. stoljeća obilježena je borbom filoloških škola i nizom neujednačenosti u shvaćanjima njihovih predstavnika, a koje se tiču standardizacije hrvatskoga jezika. Zagrebačka filološka škola, kao nositeljica tradicije hrvatskoga književnoga jezika, te škola hrvatskih vukovaca, nazvana po svom uzoru Vuku Stefanoviću Karadžiću koji je srpskom jeziku dao status književnoga jezika,¹ svojim su se normativnim rješenjima istaknule ispred ostalih dviju škola² te izazvale brojne polemike u jezikoslovnim krugovima. Sanda Ham (2006.) govori o razdoblju od ilirizma do kraja 19. st. kao o jednom razdoblju u povijesti hrvatskih gramatika s obzirom na jezična obilježja, a gramatike i slovnice dijele se na slovnice zagrebačke filološke škole i gramatike hrvatskih vukovaca. „Načelno su slovnice i gramatike tih dviju skupina izričite i prepoznatljive u svojim normativnim rješenjima tako da se jasno mogu izdvojiti i razdvojiti koje su zagrebačkih ili vukovskih jezičnih obilježja.” (Ham, 2006.: 65.) U ovom radu tri su pisca slovnica 19. stoljeća čija su jezična načela ista: Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolf Veber Tklačević. Sva trojica pišu po načelu *Piši za oči, govori za uši* što u prvom redu znači da je njihov pravopis morfonološki. Ovako o pravopisu kaže V. Babukić: „Za eufonijski način vojuju: Vuk Stefanović Karadžić i Dr Augustinovi - Gjuro (Augustinović Gjuro). I prosti ljudi, vješti pismu, nemisleći nimalo na izvor i postanak rečih, pišu, kako se reči prosto izgovaraju. Mi nezamétjemo eufonie; dapače, gdi je neobhodno potrebita, strogo je se dèržimo i jedino poradi većje razumljivosti obziremo se na etymologiu po načelu: *Govori za uši, a piši za oči.*” (Babukić, 1854.: 7.-8.) Oslanja se na etimologiju riječi i autoritet starijih hrvatskih pisaca gramatika, a Karadžićeva gramatika samo je jedna od njih nekoliko s kojima uspoređuje svoju. „Očito je da za Babukića književni jezik koji on oblikuje opisujući ga ne stoji na kakvoj nagloj prekretnici svoje povijesti. Ni Karadžićeva gramatika za taj njegov ilirski jezik ne predstavlja takvu prekretnicu.” (Katičić, 1987.: 41.) Međutim, osnovno je

¹ Vidi: Katičić, R., 1987. Vuk Stefanović Karadžić i književni jezik u Hrvata, *Jezik*, god. 35., Zagreb, str. 39.

² Riječka filološka škola, zaderska filološka škola.

obilježje književnoga jezika zagrebačke filološke škole već suprotstavljeno onomu hrvatskih vukovaca: zagrebačka je norma trodijalekatna, a vukovska se temelji na čistoj (novo)štokavštini.

Vukovske gramatike su, kao što je već rečeno, one kojima je književnojezični uzor Vuk Stefanović Karadžić, a osnovna ideja jedan zajednički jezik Hrvata i Srba. Gramatike nastale na toj ideji odraz su političkih prilika tijekom 19. stoljeća, a u tadašnjem hrvatskom književnom jeziku označile su zadiranje u dugo čuvanu čistoću jezika u djelima hrvatskih pisaca i naposljetku promjene u njegovoj normi. U obzir se uzima srpska gramatika Đ. Daničića koja je poslužila kao uzor prvenstveno hrvatskomu vukovcu T. Maretiću, a preko njega i drugima koji su slijedili vukovsku normu. Pravopisno načelo te filološke škole posve je različito od onoga zagrebačke filološke škole i glasi: *Piši kao što govoriš*, dakle pravopis je fonološki. Vukovci promiču Karadžićevu ideju o uzdizanju narodnoga govora na razinu književnoga jezika sa ciljem stvaranja takvoga jezika koji će jednako služiti dvama narodima. Za srpski jezik Karadžićeva su nastojanja, i nastojanja njegovih sljedbenika, u izgradnji književnoga jezika posve jasna i opravdana, ali za hrvatski jezik nipošto budući da je hrvatski književni jezik već odavno postojao. Ovdje valja napomenuti iznimno važnu ulogu T. Maretića kao predstavnika škole hrvatskih vukovaca i pisca gramatike kojom je promijenjen hrvatski književni jezik. Njegovim djelovanjem došlo je do fonoloških i morfoloških promjena koje i danas među jezikoslovcima stvaraju pomutnju i nedosljednost, a riječ je o promjenama koje su iz srpskoga jezika preslikane u hrvatski jezik kao uzor jezične pravilnosti. „Gramatičku i leksičku strukturu Karadžićeva smjera predstavljaju dvije knjige koje su se u to doba pojavile: Maretićeva gramatika i stilistika i Broz-Ivekovićev Rječnik, rađene pretežno i gotovo isključivo na građi iz Karadžićevih i Daničićevih djela.” (Vince, 1982.: 51.) Tomu se obično pridodaje *Hrvatski pravopis* Ivana Broza izdan 1892., a njihovim uvođenjem u javnu uporabu prestaje tada bilo kakvo filološko previranje. Drugim riječima, pobjedom hrvatskih vukovaca mirno se ušlo u 20. stoljeće.

Gramatike koje izlaze početkom 20. stoljeća gotovo se u svemu priklanjaju vukovskim rješenjima. Takva je gramatika J. Florschütza koja izlazi 1905. godine; pisana je fonološkim pravopisom te se općenito smatra vukovskom. Zbog novih povijesno-političkih prilika u kojima se našla Hrvatska sredinom 20. stoljeća valja uzeti u obzir gramatiku I. Brabeca, M. Hraste i S. Živkovića izdanu 1952. godine. U toj se gramatici također načelno provode

maretićevska pravila, ali s malim odmacima od drugih gramatika takvoga tipa. „Ponajprije je riječ o jezičnoj povijesti koja nije ispričana na maretićevski način, nego su spomenuti stari hrvatski gramatičari i književnici (Kašić, Relković, Kačić Miošić...) i starijem je hrvatskom književnom jeziku posvećena zaslužena pozornost...” (Ham, 2006.: 203.) Prvo izdanje gramatike S. Težaka i S. Babića tiskano je 1966. godine, a u izdanjima od 1992. godine u nazivu se više ne spominje srpski, već samo hrvatski jezik. Ona, kao i *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (Institutova gramatika), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* te *Praktična hrvatska gramatika* novije su hrvatske gramatike 20. stoljeća koje su i danas u uporabi, neke od njih u kasnijim izdanjima stoga se svrstavaju u red suvremenih hrvatskih gramatika.

U navedenim slovnica i gramatikama u daljnjem će se tekstu promatrati određenje dativa i lokativa promatrano kroz pripadnost prijedloga *prema*, uporabu navezaka u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi te značenje.

PRIJEDLOG *PREMA*

Općepoznato je danas da su padežni nastavci za dativ i lokativ sinkretizirani u jednini i množini u svim sklonidbama te da je te padeže lako moguće razlikovati prema prijedlozima s kojima dolaze u rečenici. Lokativ je jedini padež koji uvijek dolazi s prijedlogom, i to jednim od sljedećih: *na, o, po, pri, u*. Dvojbenim se pokazao prijedlog *prema* kojega se u suvremenim gramatikama ponegdje pripisuje dativu, a drugdje lokativu. Starije gramatike, tj. slovnice 19. stoljeća izričite su kada je riječ o prijedlogu *prema* dok stavovi mlađih gramatičara, a s obzirom na pripadnost različitim filološkim školama, iz teško objašnjivih razloga postaju neujednačeni što rezultira današnjim poteškoćama u svrstavanju prijedloga.

Da bi se objasnilo zašto suvremeni gramatičari imaju različita mišljenja oko toga prijedloga potrebno je proniknuti u jezičnu povijest te naposljetku utvrditi jesu li nesuglasja opravdana. U ovom radu promatra se padežno određenje prijedloga *prema* u gramatikama 19., 20. i 21. stoljeća.

Slovnice i gramatike 19. stoljeća o prijedlogu *prema*

Slovnice zagrebačke filološke škole

Ilirska slovnica (V. Babukić, 1854.)

V. Babukić poznaje sedam padeža koje naziva imenima koja im pripadaju i danas, osim lokativa na čije mjesto stavlja padež *praeposicional* (*predložni padež*). „Predložni padež iliti Praeposicional zove se zato; jerbo se on vazda upotrebljuje s jednim od sljedećih predlogah: *na, o, po, pri, u*. - Ovaj se padež naziva takodjer Lokativom ili Lokalom, a to s toga, što ponègda naznačuje mèsto, gdje što biva.” (Babukić, 1854.: 171.)

U poglavlju o prijedlozima navodi prijedloge koji dolaze samo s dativom, to su: *k, ka, napram, naprama, prama, prema, proč, prot, proti, protiv, protiva, sroč, sroču, suproč, suprot, suproti*. Prijedlozi koji dolaze s lokativom ili *praeposicionalom* su: *na, o, ob, po, pri, u = v, vu (slovenski) = va (primorski = čakavski)*, s time da samo prijedlog *pri* pripada isključivo lokativu, a ostali mogu u rečenici zahtijevati i akuzativ, odnosno prijedlog *u* genitiv ili akuzativ. Kod V. Babukića dakle nema traga dvojbi uz koji se padež svrstava *prema*, on je dativni prijedlog.

Skladnja ilirskoga jezika (A. Veber Tkalčević, 1859.)

U *Skladnji* A. Veber navodi prijedloge koji se slažu s dativom spominjući i prijedlog *prama* (*prema*) te objašnjava da *prema* znači da je nešto na drugoj strani od čega. *Prema* se s dativom upotrebljava u sljedećim slučajevima:

„a) U navedenom značenju;³ n. p. *Prama Pešti leži Budim*.

b) Prispodobljavući što s nečim drugim, što ima ili ista ili slabija svojstva; n. p. *Sekula bijaše junak prama Sibirjanin-Janku. Ti traži hèrdju prama sebi, a ja ću junaka prama sebi. Narod je jedna jedina golema osobnost, prema kojoj su pojedini ljudi ono, što prema tĕlu pojedini članci*. (Maž. Hèr.)

c) Merilo, po kojem se prave slične stvari; n. p. *To se malo ĥ izreže prema ostalim velikim slovom*. (Vuk. Ut. 24.)

³ Misli se na raniji navod: „...da je što uprav na drugoj strani od čega...” (Veber, 2005.: 58.)

d) Ono što i k... n. p. *Od Kupe prama severu dižu se bèrda.* (Vraz. Put.) *Taj plati glavom svoju ljubav prama redu.* (Vraz. Put.)

e) Naznačujuć dobitak ili štetu; *Prema glavi i otca po glavi.* (Vuk. Rěč.)” (Veber, 2005.: 58.-59.)

Prepozicional (lokativ) ima samo jedan isključivo svoj prijedlog, a to je *pri*, dok neke dijeli s genitivom i akuzativom. S dativom nema zajedničkih prijedloga, a *prema* se nigdje ne spominje kao mogući lokativni prijedlog,

Slovnica hěrvatska (A. Mažuranić, 1859.)

U poglavlju *O predlozih* A. Mažuranić jasno definira koji padež zahtjeva prijedloge: „Dativ zahtěvaju: k(a), pràma, prěma, prěć, prěti (-v, -va), sùproc, sùproti.“ (Mažuranić, 2008.: 156.)

Kao isključivo lokativni navodi *pri*, a lokativ i dativ nemaju zajedničkih prijedloga.

Vukovske gramatike

Mala srpska gramatika (Đ. Daničić, 1858.)

U poglavlju o prijedlozima Đ. Daničić navodi s kojim se padežom slaže koji prijedlog, a padeže navodi brojevnim redoslijedom.⁴ Isključivo lokativnim prijedlozima smatra *pri* i *prema*. „Da se prema slaže sa sedmijem padežom, pokazuju akcenti, n. p. prema glàvi, prema zěmlji, a treći je padež glāvi, zěmlji itd.“ (Daničić, 1983.: 78.) Vođen novoštokavštinom u normiranju, Daničićev osnovni kriterij svrstavanja prijedloga *prema* uz lokativ jest naglasak.

Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (T. Maretić, 1889..)

U poglavlju o sintaksi hrvatski vukovac T. Maretić u svojoj gramatici detaljno opisuje svaki padež pojedinačno te prijedloge koji se s njim slažu. Pišući o lokativu dotiče se prijedloga *prema* i to u izričitom određenju lokativnih prijedloga: *na, o, po, prema, pri, u*. Da

⁴ Prvi padež je nominativ, drugi genitiv itd. Lokativ je u Daničića sedmi padež.

bi dodatno pojasnio pripadanje *prema* lokativu, a ne dativu, poziva se na Daničićevu *Malu srpsku gramatiku* i na njegov članak o akcentu imenica ženskoga roda⁵ te piše: „Za većinu tih prijedloga ne može se sumnjati da se doista slažu s lokativom, a ne s dativom; samo za prijedlog *prema* mogao bi ko misliti da se slaže s dativom, ali i on se slaže s lokativom, kako dokazuje akcent: prema glāvi, prema zèmlji, a da se slaže s dativom, bilo bi prèma glāvi, prema zemlji.“ (Maretić, 1963.: 591.) T. Maretić dakle prijedlog *prema* svrstava uz lokativ, a naglasak kao kriterij preuzima od Đ. Daničića, kao i njegove primjere. Da se *prema* slaže s lokativom zaključuje i po osnovnom značenju padeža, a to pokazuje primjerima za izricanje:

a) mjesta, pr.:

„...kad je care bio *prema* crkvi, onde se ustavi *prema* vojsci austrijskoj...“ (Maretić, 1963.: 592.)

b) *protivštine*, pr.:

„...hoće jednom biti *prema* glavi, jali mojoj jali *prema* tvojoj...“ (Maretić, 1963.: 593.)

c) *razmjera*, pr.:

„...a jadan ti *prema* njemu Marko, arnautski je narod i *prema* srpskome mali...“ (Maretić, 1963.: 593.)

d) dopune imenicama, pr.:

„...u njegovu je srcu malo ljubavi *prema* narodu...“ (Maretić, 1963.: 593.)

⁵ Vidi: Đ. Daničić, 1913., str.4.

Gramatike 20. i 21. stoljeća o prijedlogu *prema*

Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole (J. Florschütz, 1905.)

U poglavlju o prijedlozima J. Florschütz navodi da se isključivo s dativom slažu prijedlozi *k* i *suprot*, a s lokativom *pri* i *prema*. Nema pisanoga dodatnoga pojašnjenja zašto se odlučio za takvu podjelu što upućuje da nema dvojbe oko svrstavanja prijedloga *prema* uz ovaj ili onaj padež. Karakteristično je objašnjenje ondašnja jezična politika i utjecaj maretićevske norme koja je u J. Florschütza zamjetna i u drugim dijelovima gramatike, iako se u nekim objašnjenjima čak priklanja rješenjima koje je zagovarala zagrebačka filološka škola.⁶ Valja pozdraviti svako odstupanje od norme hrvatskih vukovaca i priklanjanje hrvatskoj jezičnoj tradiciji u vrijeme kada je nastala ta gramatika, a zbog teških prilika u kojim se našla posebnost hrvatskoga jezika.

Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika (I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, 1952.)

Trojica autora *Gramatike hrvatskoga ili srpskog jezika* u poglavlju o prijedlozima navode da se najviše prijedloga slaže s jednim padežom. Tako se samo s dativom slažu prijedlozi: *k*, *suprot*, *nasùprot*, *unátoč*, *usprkos*, a samo s lokativom: *pri*, *prema*.

Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole (S. Težak, S. Babić, 1966.)

S. Težak i S. Babić pišući o prijedlozima u hrvatskosrpskom jeziku priklanjaju se maretićevskomu rješenju o prijedlogu *prema* tako što navode da se s lokativom slažu sljedeći prijedlozi: *na*, *o*, *po*, *prema*, *pri*, *u*. Prijedlozi s dativom su: *k(a)*, *suprot*, *nasùprot*, *unátoč*, *ùsprkos*.

Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika (E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, 1979.)

⁶ Vidi: Ham, S., 2006. Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb, str. 165.-169.

Priručnu gramatiku hrvatskoga književnog jezika sastavili su autori tadašnjega Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku; gramatika je to koja je u svim izdanjima uspjela zadržati jednočlano hrvatsko ime u naslovu. Kada je riječ o prijedlogu *prema*, u prvom izdanju, 1979. godine, nema odmaka od rješenja značajnijih dotadašnjih gramatičara 20. stoljeća te se *prema* uz prijedlog *pri* navodi kao isključivo lokativni. Prijedlozi koji se slažu samo s dativom su: *k, pròti, nadòmak, nasùprot, unátoč, usprkos, uprkos*.

Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, 1991.)

Autori *Povijesnoga pregleda, glasova i oblika hrvatskoga književnog jezika* objašnjavaju kako se neki prijedlozi slažu samo s jednim padežom, dok se neki slažu s dvama ili trima. Tako zaključuju da dativ i lokativ imaju zajedničke prijedloge, i to ove: *prema, pram(a)*.

Praktična hrvatska gramatika (D. Raguž, 1997.)

Prijedlog *prema* D. Raguž veže i uz dativ i uz lokativ. Takvo određenje toga prijedloga ne objašnjava posebno, već ga smješta u tablici prijedloga uz oba padeža. Kriterij takve klasifikacije jest značenje pa je tako *prema* dativni kada znači smjer ili okrenutost prema nečemu, a lokativni kada znači: položaj na suprotnoj strani, usporedbu, okolnost, kriterij. Detaljnije je njegova uporaba s padežima objašnjena u ovom radu u poglavlju o značenju padeža.

Školska gramatika hrvatskoga jezika (S. Ham, 2002.)

U *Školskoj gramatici* S. Ham opisuje dativ kao padež koji može biti bez prijedloga ili s prijedlozima: *k, prema, nasuprot, unatoč, usprkos*, dok je lokativ prijedložni izraz i uvijek je s nekim od sljedećih prijedloga: *u, na, o, po, pri*.

Gramatika hrvatskoga jezika (J. Silić, I. Pranjković, 2005.)

Dativ je padež koji teži oslobođenju od prijedloga budući da neki njegovi prijedlozi sve češće dolaze s genitivom⁷, a prijedlozi *k* i *prema* gotovo su posve zališni. J. Silić i I. Pranjković svrstavaju dakle *prema* s dativom, ali se osvrću i na rasprave koje se odnose na dvojbe oko njegove pripadnosti lokativu za što su kriteriji naglasak ili značenje. Razlika u naglascima dativa i lokativa u suvremenom se jeziku izgubila te nije mjerilo za razdvajanje dvaju padeža, a ako je kriterij značenje tada bi *prema* dolazio s dativom ukoliko znači kretanje. „Taj se kriterij međutim ne može smatrati pouzdanim pored ostalog i zato što ni prijedlog *k(a)*, koji se u svim porabama smatra dativnim, ne mora uvijek pretpostavljati kretanje, pa se može reći npr. i *Sjedio je (okrenut) k šumi.*“ (Silić, Pranjković, 2007.: 222.)

Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika (S. Babić, D. Brozović, I. Škarić, S. Težak, 2007.)

U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* dativ i lokativ imaju sljedeće zajedničke prijedloge: *prema, pram(a)*. Upotrebljavaju se uz jedan ili uz drugi padež ovisno o značenju. „Prijedlozi *na, o, po, prema, pri, u*, izričući mjesto gdje što jest ili gdje se što zbiva, otvaraju mjesto lokativu...“ (Babić, Brozović, Škarić, Težak, 2007.: 305.) Budući da gramatičari ne govore posebno o značenju padeža, nema točnoga navoda kada je pravilno upotrebljavati *prema* s dativom, samo da je dativni prijedlog *k* zamjenjiv s prijedlogom *prema* iz čega se može zaključiti o uporabi.

⁷ *Nadomak, nadohvat, nasuprot, usprkos i protiv.*

Padežna pripadnost prijedloga *prema* na temelju spoznaja iz slovnica i gramatika

U jeziku zagrebačke filološke škole padežni su nastavci za dativ i lokativ u imeničkoj množini nesinkretizirani što omogućava razlikovanje tih dvaju padeža u množini kao i određivanje pripadnosti prijedloga *prema* dativu. Uvidom u starije gramatike lako je uočiti da hrvatska gramatička tradicija čuva takvo opredjeljenje prijedloga *prema* te da ono postaje sporno tek od izlaska Maretićeve gramatike 1889. godine gdje se, između ostalog, potpuno izjednačavaju oblici za dativ i lokativ u imenica. U sklonidbi imenica u jednini nije niti bilo razlike u nastavku, ali se razlika čuva u sklonidbi pridjeva, brojeva i zamjenica. Prema tomu, može se zaključiti da se *prema* uvijek svrstava uz dativ jer bi nelogično bilo isti prijedlog u množini svrstavati uz jedan padež, a u jednini uz drugi s tim da se dvojbenom može pokazati samo jednina u sklonidbi imenica. Valja naglasiti da u slovnica zagrebačke filološke škole nema traga dvojbama o slaganju *prema* s dativom niti detaljnoga objašnjavanja istoga jer se podrazumijevalo da je prijedlog dativni.

T. Maretić, predstavnik hrvatskih vukovaca, i vukovac Đ. Daničić normiraju na temelju jezika V. S. Karadžića i prijedlog *prema* određuju kao lokativni polazeći od novoštokavske razlike u naglascima u sklonidbi nekih imenica. Osnovica je njihove norme novoštokavština koja ne poznaje razlike u padežnim nastavcima u dativu i lokativu.

Dragutin Raguž (1984.) u članku *S kojim se padežom slaže prijedlog prema?* na osnovi radova starijih hrvatskih i srpskih gramatičara piše o različitosti naglasaka u nekih imenica u dativu i lokativu kao kriteriju razlikovanja tih padeža napominjući da su u nastavku u potpunosti izjednačeni. Međutim, u hrvatskih gramatičara naglasak nikada nije bio osnovni kriterij razdvajanja padeža. Naglasne razlike preuzete su od Đ. Daničića, a njegovu je tradiciju nastavio T. Maretić. Nadalje, u mnogim govorima nema ni naglasne razlike stoga se često uzima u obzir značenjski kriterij, a tada bi *prema* u nekim slučajevima bio dativni, a u nekim lokativni. To se u pregledu gramatika u ovom radu može vidjeti kod gramatičara koji dvoje o padežnoj pripadnosti prijedloga *prema* pa ga pripisuju obama padežima. „Govoriti na osnovi značenja o dativu ili lokativu nimalo nije opravdano. Npr. genitiv ima više značenja nego i dativ i lokativ skupa, pa nikome ne pada na pamet da ga dijeli; u njemu se još razaznaju stara značenja ablativa kao zasebnoga padeža pa ipak nitko ne govori o ablativu u

hrvatskome ili srpskome jeziku...“ (Raguž, 1984.: 101.) U ovom se valja složiti s Ragužem, ako je riječ o opisu oblika, tada značenju nema mjesta.

Razmatrajući ostale prijedloge koji dolaze s dativom i one s lokativom, nalazi još argumenata koji idu u korist tvrdnji o pripadanju *prema* dativu. Mnogi su dativni prijedlozi prešli u druge padeže (*po* je potpuno prešao u lokativ iako je nekada dolazio i s dativom, a ostali su potpuno ili djelomično prešli u genitiv⁸), a jedini pravi njegov prijedlog - *k(a)* po Raguževu je mišljenju neobavezan. Drugi dativni prijedlozi također su *na putu u genitiv*⁹ dok je uporaba prijedloga *prema* s genitivom dijalektalno obilježena. Imajući to na umu, može se reći da dativ teži oslobađanju od prijedloga. Osim toga, postoji i izvjesni paralelizam između lokativnih i akuzativnih prijedloga (*na, o, u, po* su im zajednički) izuzev prijedloga *pri* koji je isključivo lokativni, ali se on gotovo izgubio.

Općenito se može reći, a na temelju spoznaja iz gramatika, kako postoji očita razlika u shvaćanjima o pripadnosti prijedloga *prema* određenom padežu u gramatičara 19. stoljeća i onih 20. stoljeća. Činjenica je da je do pomutnje došlo objavljivanjem i prihvaćanjem Maretićeve gramatike, dok ranije dvojbe nije bilo. Dogodilo se da su gramatičari samo preuzeli ono što je odredio T. Maretić, ne uzimajući u obzir ni dotadašnju tradiciju niti se upuštajući u detaljnije razmatranje toga određenja. Teško je sa sigurnošću govoriti otkud takva pristranost, iako je tadašnja jezična politika vjerojatno ključ objašnjenja. Kraj 20. stoljeća donosi podjelu u svrstavanju prijedloga *prema* te čak njegovo pripisivanje i dativu i lokativu s obzirom na značenje. Na jednoj strani treba pozdraviti misao gramatičara koji se odmiču od nametnute norme s kraja 19. stoljeća i otvaraju pitanje prijedloga *prema* odstupajući od njegove uporabe isključivo s lokativom, a na drugoj strani pribjegavati značenjskome kriteriju kada se promišlja o uporabi nekoga prijedloga s dativom ili lokativom čisti je apsurd. Padeži su to koji su, kako je ranije rečeno, oblicima u suvremenom jeziku potpuno izjednačeni. Da nije riječ o jednom padežu s dva imena, razvidno je u sintaksi hrvatskoga jezika gdje je lokativ padež koji ima stalne prijedloge (uvijek je prepozicional), a dativ može i ne mora u rečenici doći s prijedlogom. Kada bi ta dva padeža imala zajednički prijedlog *prema* (ili bilo koji drugi zajednički prijedlog) tada bi na morfološkoj i sintaktičkoj razini bilo jednostavno nemoguće odrediti o kojem je padežu riječ. Naglasna razlika također nije relevantan kriterij u hrvatskom jeziku, posebice u ovom slučaju gdje ona nije niti

⁸ *Protiv, blizu, naspram, spram.*

⁹ *Unatoč, usprkos, nasuprot, nadomak.*

dosljedna. Suvremene gramatike koje su uzete u obzir u ovom radu, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* S. Ham i *Gramatika hrvatskoga jezika* J. Silića i I. Pranjkovića, svrstavaju *prema* uz dativ ne oslanjajući se na naglasne niti na značenjske razlike između dativa i lokativa s prijedlogom *prema*.¹⁰ Tu se vidi velika razlika u promišljanjima gramatičara 21. stoljeća s obzirom na gramatičare 20. stoljeća koji su pratili maretićevsku normu i teško se odmicali od nje. U skladu s tim i polazeći od jezične povijesti, valja dosljedno i pravilno upotrebljavati *prema* uz dativ.

¹⁰ Vidi: J. Silić, I. Pranjković, 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, str. 221.-222.

NAVESCI U PRIDJEVNO-ZAMJENIČKOJ SKLONIDBI U DATIVU I LOKATIVU

Navezak je završni samoglasnik padežnoga nastavka koji se može pridodati nastavku, ali i ne mora.

Polazeći od jezika zagrebačke filološke škole koja čuva pravilnu uporabu nastavačkih morfema u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi te se oslanjajući na sklonidbeni sustav u Mažuranićevoj i Veberovoj slovnici u ovom poglavlju opisat će se mogući način razlikovanja dativa i lokativa po nastavačkom morfemu. „Osim razlike koja je izazvana tim što je lokativ uvijek prijedložni padežni izraz, dativ i lokativ je jednine u imenica moguće razlikovati, neizravno, uvijek kada su s atributom, a atribut je sročan i jedan je od oblika iz zamjениčko-pridjevne sklonidbe jer je dativni oblik iskazan morfemima *-omu*, *-emu*, a lokativni *-om*, *-em*. (Ham, 1998.: 47.) Osim toga, prikazat će se usporedba norme slovnica zagrebačke filološke škole i norme koju propisuju vukovske gramatike, a koja se odnosi na pridjevno-zamjениčku sklonidbu.

Pravilna uporaba navezaka u suvremenom jeziku odraz je čuvanja jezične kulture i jezična osjećaja govornika te ju je stoga potrebno poticati.

Navesci u slovnica i gramatikama 19. stoljeća

Slovnice zagrebačke filološke škole

Ilirska slovnica (V. Babukić, 1854.)

„*Dativ* i *Praepositional* jed. br., muž. i sred. spola, treba dobro razlučiti pri *izvjestnih* pridavnih imenih; jer se *Dativ* svèršuje na mu (*omu* ili *emu*), a *Praepositional* na m (*om* ili *em*). - *Praepositional* jed. br. dobiva ponègda za tvèrdim okončkom na *om* blagoglasno *e*, te se svèršuje na *ome*, s toga nevalja mèšati ovo s *Dativom*, niti obratno *Dativ* s *Praepositionalom*. Tá sloboda može se jedino pèšnikom dopustiti kao „*necessitas metrica*“. (Babukić, 1854.: 209.) Kako je navedeno za određene pridjeve, tako je i sa sklonidbom zamjenica te rednih brojeva, dakle muški i srednji rod u toj sklonidbi imaju nastavke u dativu *-omu*, *-emu*, a u lokativu *-om*, *-em*. Naveske kao takve V. Babukić ne poznaje, završni samoglasnik *-u* dio je nastavačkoga morfema za dativ jednine. Oblici s naveskom *-e* nisu zabilježeni u dativu ili lokativu, osim u slučaju sklanjanja upitne zamjenice *tko*, gdje bilježi lokativ ovako:

Praep. o ko-*m* (me).

Slovnica hrvatska (A. Veber Tkalčević, 1871.)

Kada piše o pridjevno-zamjeničkoj sklonidbi, A. Veber ne poznaje naveske. Razlikovnost dativa i lokativa u ovoj je sklonidbi osigurana padežnim nastavcima u jednini i množini muškoga i srednjega roda:

Jednina

Dativ *-omu, -emu*

Prepozicional *-om, -em*

Množina

Dativ *-im*

Prepozicional *-ih*

Bitno je radi daljnje usporedbe sa drugim slovnica i gramatikama naglasiti ovdje kako se oblik s naveskom *-e* ne spominje, niti ga starija norma poznaje. Padežni nastavci u imeničkoj sklonidbi sinkretizirani su za dativ i lokativ jednine u sva tri roda, ali je razlikovnost osigurana ako imenica ima atribut koji se sklanja po pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi.

Slovnica hrvatska (A. Mažuranić, 1859.)

Mažuranićev stav prema završnim morfemima u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi muškoga i srednjega roda jednak je onomu Veberovom: dativni su u jedini *-omu*, *-emu*, a lokativni *-om* i *-em*; u množini dativ ima nastavak *-im*, a lokativ *-ih*.

Vukovske gramatike

Mala srpska gramatika (Đ. Daničić, 1858.)

U Daničića su nastavci za dativ i lokativ u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi sinkretizirani, kao što je slučaj i u imeničkoj. „Sedmi se padež istina svršuje kao i treći, ali se u mnogijeh riječi razlikuje od njega akcentom...” (Daničić, 1983.: 5.) To je pravilo kojim normira sinkretizam nastavaka i kao razlikovno sredstvo stavlja naglasak. U sklonidbi pridjeva, zamjenica i brojeva muškoga i srednjega roda nastavke normira ovako:

Jednina

Dativ *-ome, -omu, -om, -emu, -em*

Lokativ *-ome, -omu, -om, -emu, -em*

Množina

Dativ *-im, -ima, -ijem, -ijema*

Lokativ *-im, -ima, -ijem, -ijema*

Ne daje prednost nijednomu od nastavaka pri korištenju, već je sasvim svejedno koji će se u kojem slučaju upotrijebiti.

T. Maretić objašnjava kako je došlo do nastanka oblika s navescima u sklonidbi zamjenica i pridjeva i propisuje kada je pravilno upotrijebiti koji oblik. „Po dokazivanju historičke gramatike oblik na *-omu* (ili *-emu*) služio je u davnini samo za dat. sing. muškoga i srednjeg roda, a oblik na *-om* (ili *-em*) samo za lokativ. Pomalo se taj zakon poremetio, te je i *-omu* i *-om* (ili *-emu*, *-em*) uzeto za oba padeža, a k tome je još došao i treći oblik koji je tako nastao što se nastavku *-om* počeo dodavati navezak *-e*, te je nastalo *-ome* i u dativu i lokativu.“ (Maretić, 1963.: 206.-207.) Za navezak *-e* kaže da je to ono isto *-e* koje se pojavljuje iz nepoznatoga razloga u instrumentalu, a također je nepoznato zašto ne dolazi s nastavkom *-em*, primjerice: *našeme*, *vručeme*. Potvrde kojima objašnjava pravilnu ili nepravilnu uporabu oblika s navescima pronalazi u Karadžićevim djelima i izravno se oslanja na njegov jezik.

„U narodnom jeziku, koji služi da osnovu književnome, oblik na *-omu* za dativ je rjeđi od oblika na *-ome* i *-om*...Lokativ na *-omu* mnogo je rjeđi od dativa s tim nastavkom.“ (Maretić, 1963.: 207.) Na osnovi pojavnosti u *narodnom* jeziku i Karadžićevim djelima zaključuje T. Maretić da se dativ na *-omu* može upotrebljavati (uz *-ome* i *-om*), a lokativu s takvim nastavkom nema mjesta u književnom jeziku. Oblik *-emu* običniji je nego *-em*.

„U lokativu sing. ne može se reći da je koji od četiri nastavka *-om*, *-ome*, *-emu*, *-em* više ili manje običan od drugoga.“ (Maretić, 1963.: 209.) Sva se četiri nastavka mogu upotrebljavati u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi.

T. Maretić dakle ne navodi značajne razlike u sklonidbi dativa i lokativa s obzirom na uporabu nastavaka s navescima te oni nisu kriterij određenja padeža.

Navesci u gramatikama 20. stoljeća

Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole (J. Florschütz, 1905.)

U pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi muškoga i srednjega roda vidljiv je u Florschütza mali odmak od vukovskih rješenja. Nastavci su za dativ i lokativ ovi:

Jednina

Dativ -*ome*, -*omu*, -*emu*

Lokativ -*ome*, -*om*, -*emu*, -*em*

Množina

Dativ -*ima*, -*im*, -*ijema*, -*ijem*

Lokativ -*ima*, -*im*, -*ijema*, -*ijem*

U dativu dakle nema oblika bez završnoga samoglasnika, ali ima onoga sa završnim samoglasnikom *-e* (iako J. Florschütz ne govori o navescima nego o nastavcima). U opisu oblika u lokativu nije zabilježen nastavak *-omu*, kao ni kod Maretića. Razlikovnost dativa i lokativa po nastavcima u toj sklonidbi gotovo je nezamjetna, posebice imajući na umu da nije dana prednost korištenju određenih nastavaka u nekom od padeža. Normira jedino razliku u uporabi kratkih oblika nekih zamjenica: „U lokativu jednine ne valja uzimati dativne oblike: *mômu*, *kômu*, *tômu*.“ (Florschütz, 1916.: 50.)

Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika (I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, 1952.)

Kada je riječ o sklonidbi pridjeva, po navodu autora, oni u određenom obliku mijenjaju se po sklonidbi koja je po nastavcima jednaka zamjениčkoj. Za primjer uzet je pridjev *mlâdĭ*, odnosno *mlâdō*:

Jednina

Dativ *mlâd-ōm(e, -u)*

Lokativ *mlâd-ōm(e)*

Množina

Dativ *mlâd-îm(a)*

Lokativ *mlâd-îm(a)*

U tom primjeru vidi se da se korištenje naveska *-u* ne pojavljuje kao mogućnost za lokativ. O uporabi dužih i kraćih nastavaka, postavljaju pravilo: „U nekim padežima ima dužih i kraćih nastavaka: u genitivu, dat., lok. jedn. muškog i srednjeg roda i u dat., lok., instr. množ. svih rodova: mladoga i mladog, mladome (mladomu) i mladom, mladima i mladim. Duži se nastavci u pravilu upotrebljavaju, kad je pridjev:

a) bez imenice, t. j. ima funkciju imenice: ...Mudrome je i jedno oko dosta...

b) kad je iza imenice: ...To on veli ocu rođenome(-u)!“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 81.) Autori izričito tvrde da razlika između zamjениčke sklonidbe i sklonidbe određenih pridjeva može biti jedino u tom što „...samoglasnici u nastavcima zamjениčke deklinacije ne moraju biti dugi, kao što su u deklinaciji određenih pridjeva.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 90.) Međutim, u dijelu gdje se govori o zamjениčkoj sklonidbi zamjetno je da se *-u* upotrebljava jednako u dativu kao i u lokativu jednine (nastavci za množinu ostaju isti kao u određenih pridjeva), primjerice u sklonidbi posvojne zamjenice *moj*:

Jednina

Dativ *mòjem(u), môm(u, -e)*

Lokativ *mòjem(u), môm(u, -e)*

Sudeći po odabranim primjerima, pravilo autora o jednakosti tih sklonidbi djeluje zbunjujuće jer u nastavcima za dativ i lokativ jednine nije dosljedno. Ipak se po raspodjeli nastavaka, odnosno njihovom neselektivnom svrstavanju uz ta dva padeža može reći da je rješenje načelno mareticevsko.

Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole (S. Težak, S. Babić, 1966.)

S. Težak i S. Babić u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi za oba padeža u jednini normiraju nastavke *-om(u, e)* i *-em(u)*. U poglavlju *Promjena pridjeva* govoreći o sklonidbi

određenih pridjeva kažu da postoje duži i kraći oblici, a jedni i drugi se mogu upotrebljavati u dativu i lokativu jednine, kao i u zamjenica, pr.:

„Tko li ovo piše mome djedu?“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

U navedenom primjeru vidi se da riječ o dativu, a upotrijebljen je oblik s naveskom *-e*.

Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika (E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, 1979.)

Nastavci za tvorbu oblika u dativu i lokativu muškoga i srednjega roda u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi su:

Jednina

Dativ *-omu, -om, -ome, -emu, (-ēmu), -em, (-ēm)*

Lokativ = dativ

Množina

Dativ *-ima, -im*

Lokativ = dativ

Padežni su nastavci sinkretizirani u jednini i u množini, za sva tri roda, nema čak ni preporuke kada je bolje koristiti koji od nastavaka.

Povijesni pregled glasova i oblika hrvatskoga književnog jezika (S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, 1991.)

Nastavci koji se pojavljuju u sklonidbi određenih pridjeva u *Povijesnom pregledu* su:

Jednina

D *-ōm(u,e), -ēm(u)*

L *-ōm(u,e), -ēm(u)*

Množina

D -īm(a)

L -īm(a)

Autori pišu o postojanju triju alomorfa u dativu jednine muškoga i srednjega roda. „Krajem 19. st. hrvatske su normativne gramatike propisivale samo jedan, duži: *-omu*, *-emu*. Pisci su se toga uglavnom pridržavali.“ (Pavešić, Težak, Babić, 1991.: 621.) Nadalje, navode da je u 20. st. *-ome* češći nego *-omu*. Nastavci za lokativ jednaki su onim dativnima; za uporabu alomorfa vrijedi isto, jedina je razlika što je nastavak *-omu* puno rjeđi u lokativu nego u dativu. U drugoj polovici 19. st. hrvatske normativne gramatike propisivale su u lokativu jednine muškoga i srednjega roda samo nastavke *-om*, *-em*, a u 20. st. dolazi do miješanja kraćih i dužih nastavaka. U poglavlju o sklonidbi pridjevnih zamjenica, nastavci za dativ i lokativ jedine zamjenice *môj*, *mòje* navedeni su ovako:

D *mòj-em(u)*, *môm(u)*

L *mòj-em*, *môm(e)*

Zamjenica *moje* u dativu i lokativu glasit će ovako:

D *mòj-em(u)*, *môm(u)*, *môm(e)*

L *mòj-em*, *môm(e)*

Kao napomena uz tu sklonidbu stoji mogućnost pojavljivanja oblika s naveskom *-u* u lokativu, što bi značilo potpuno izjednačavanje dativa i lokativa, ali je u pažljivu jeziku bolje tu razliku čuvati.

Praktična hrvatska gramatika (D. Raguž, 1997.)

U *Općoj napomeni o padežnom sustavu*¹¹ u svojoj *Praktičnoj gramatici* Raguž navodi kako u hrvatskom jeziku postoji sedam padeža. „Međutim, u deklinaciji hrvatskoga jezika, tj. u padežnome sustavu, dva se padeža, dativ i lokativ, *ne razlikuju po nastavcima*, ni u jednini ni u množini i ni u jednom tipu deklinacije, ni u jednoj vrsti riječi.“ (Raguž, 1997.: 114.) Jedine razlike jesu u uporabi *neobaveznih* navezaka *-e* ili *-u*, s tim da je *-u* češći u dativu u

¹¹ Vidi str. 114.

sklonidbi pridjeva i zamjenica, dok je u lokativu vrlo rijedak. U skladu s tim zaključuje da u sustavu padežnih nastavaka ima šest oblika, a sedam ih je ukoliko se pridodaju razlike u naglasku između dativa i lokativa (u imenica). U sklonidbi zamjenica sljedeći su nastavci za dativ i lokativ:

Jednina

D *-ōm (u,e)/-om(u,e), -ēm(u)/-em(u)*

L *-ōm (e,u)/-om(e,u), -ēm/-em*

Množina

D *-īm/īma*

L = D

Iz navedenoga primjetno je da pravi razliku u prednosti uporabe oblika u jednini s jednim ili drugim naveskom tako da s dativom ima prednost navesak *-u*, a s lokativom navesak *-e*. Ipak oba naveska pripisuje obama padežima i ne normira izričito pravilniju uporabu. Kada govori o alternaciji nastavaka u sklonidbi pridjeva, za dativ i lokativ jednine muškoga i srednjega roda nastavak je isti: *-om/-em*, dok navodi da su navesci *-u* i *-e* česti u pisanome jeziku, ali su neobavezni i tu prednost ne daje nijednomu od njih. „Pritom se ponekad nastoji, bez pravoga opravdanja, *-u* vezati za D, a *-e* više za L.“ (Raguž, 1997.: 91.)

Pravilna uporaba navezaka

U današnjem sklonidbenom sustavu rezultat dugogodišnje borbe među gramatičarima jest potpuna izjednačenost dativa i lokativa nastavkom, onako kako je to zagovarala škola hrvatskih vukovaca. Hrvatski su kasniji gramatičari prihvatili takvo rješenje, ali je ostala nedoumica oko završnih samoglasnika, tzv. navezaka, u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi. Niz je pokušaja objašnjenja oko toga kada koristiti koji navezak upravo zato što je hrvatskomu jeziku strana slobodna uporaba navezaka *-u* i *-e* te oblika bez naveska za dativ i lokativ.

S. Težak (1984.) navodi da je do pojave dvojnih oblika¹² došlo zbog utjecaja novoštokavskih govora, dok starija norma nije imala dvostrukosti i trostrukosti. Smatra da na to ne treba gledati kao na narušenost sustava, već njegovu elastičnost te mogućnost stilske slobode.

D. Brozović (1980.) u članku *O navescima u dativu i lokativu* razmatra problem svrstavanja oblika s navescima i oblika bez navezaka uz dativ ili lokativ. Po njegovu mišljenju ukupno pet postojećih oblika: *-om*, *-em*, *-omu*, *-emu*, *-ome* nemaju istu vrijednost; pritom smatra da je u dativu veća učestalost oblika *-emu* nego u lokativu, *-em* je u pravilu lokativni nastavak, *-om* je češći u lokativu nego u dativu, *-omu* je za dativ karakterističniji nego *-ome*, dok je za lokativ nepravilan. Općenito o uporabi oblika s navescima misli da ne treba biti isključiv u zagovaranju ovih ili onih navezaka u određenom padežu. Jedna od karakteristika živog jezika njegova je dinamičnost te je prema tomu sasvim izvjesno da može doći do miješanja navezaka u govoru. „Istina jest da je korisno sačuvati značenjsku diferencijaciju između D i L, kao i mogućnost ritmičkog variranja oblikâ s naveskom i bez njega...“ (Brozović, 1980.: 106.) Zadaća je jezične kulture učvršćivati jezični osjećaj koji je, prema Brozoviću, narušen, ali ne i izgubljen.

Gledano kroz starije gramatike, Babukićeva, Veberova i Mažuranićeva normiraju na temelju djela hrvatskih pisaca dativne nastavke *-omu*, *-emu*, a lokativne *-om*, *-em*, dok nastavak *-ome* spominje jedino V. Babukić kao također lokativni, ali vrlo rijedak. „Kao oštri vukovac T. Maretić je smatrao da u književni jezik može ulaziti samo ono što se nalazi u štokavskom narodnom jeziku, oslanjajući se dakle samo na jezik narodnog blaga i

¹² Misli se na dugi i kratki završni morfem.

Karadžićevih i Daničićevih spisa, mimoilazeći pojave iz gradskog jezika i jezika književnosti.“ (Vince, 1982.: 55.-56.) Tako je došlo i do zanemarivanja različitosti nastavaka za dativ i lokativ u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi te su izdavanjem Maretićeve gramatike normirane nepravilnosti i miješanje tih nastavaka. S. Ham (1998.) u knjizi *Jezik zagrebačke filološke škole* pišući o pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi nalazi potvrde dosljedne uporabe nastavaka s navescima u djelima starijih hrvatskih književnika te opisuje odstupanja (ako ih je bilo) naglašavajući kako zapravo *navezak* nije postojao u starijoj normi. Završni samoglasnik bio je dio nastavačkoga morfema te su se na taj način dativ i lokativ razlikovali nastavkom, a nastavci su upravo oni koje normiraju V. Babukić, A. Veber i A. Mažuranić. „Alomorfizam dativa i lokativa zamjениčko-pridjevne sklonidbe u suvremenom jeziku, a pogotovu *navezak -e*, djeluju tako da je ta razlikovnost smanjena: atributom se više ne može naglasiti razlika dativ/lokativ u imenica, a neatributnu zamjениcu, pridjev ili broj prepoznamo kao dativ/lokativ ovisno o različitim jezičnim činiteljima (prijedlog, glagolska rekcija...), ali ni jedan od njih nije nastavački morfem.“ (Ham, 1998.: 45.) Može se reći da razlike u nastavku uopće nema, a uporaba je *navezaka* za ta dva padeža proizvoljna.

Imajući na umu dugu tradiciju hrvatske književnosti i hrvatski književni jezik koji je postojao čist sve do kraja 19. stoljeća dobro je u suvremenom jeziku čuvati pravilnu uporabu *naveska -u* u dativu te oblik bez *naveska* u lokativu.

ZNAČENJE DATIVA I LOKATIVA

Osim različitih nastavaka u nekim sklonidbama i stalnih lokativnih prijedloga, dativ i lokativ moguće je razlikovati i po značenjskom kriteriju. Gramatičari se obično govoreći o padežima dotiču njihova značenja i uporabe, neki ih detaljno objašnjavaju navodeći i niz primjera, dok poneki od njih smatraju da značenjskomu kriteriju nema mjesta u opisu oblika. U ovom poglavlju dat će se prikaz važnosti značenjskoga kriterija u padeža kod slovničara i gramatičara 19. i 20. stoljeća te pojasniti kojemu padežu pripada prijedlog *prema* s obzirom na taj kriterij.

Značenje dvaju padeža u slovnica i gramatikama 19. stoljeća

Slovnice zagrebačke filološke škole

Ilirska slovnica (V. Babukić, 1854.)

Babukić u svojoj slovnici ne navodi značenja padeža, već ih definira isključivo morfološki.

Skladnja ilirskoga jezika (A. Veber Tkalčević, 1859.)

Veber detaljno opisuje značenja padeža bez prijedloga i s prijedlozima te daje niz primjera za svako značenje.

Značenja i uporaba dativa

1. Davanje ili uzimanje; tu Veber navodi sljedeće glagole koji zahtijevaju dativ: *dati, uzimati, braniti, zapovjedati, pomoći, vjerovati, zahvaliti, laskati, dolikovati* itd.:

„Pozvati svomu dobročinitelju djele.“ (Veber, 2005.: 25.)

„Zahvali se otcu.“ (Veber, 2005.: 25.)

2. Osoba ili stvar kojoj čin donosi kakvu korist ili štetu:

„Radi kao ni sebi ni svomu.“ (Veber, 2005.: 26.)

„Štogod tko čini, sve sebi.“ (Veber, 2005.: 26.)

3. Cilj; dolazi s glagolima: *biti, služiti, rabiti*:

„I na čast vam laž.“ (Veber, 2005.: 26.)

„Nezavidim, na čast svakomu svoje.“ (Veber, 2005.: 26.)

4. Nadopuna značenju neke imenice u rečenici:

„Nebudi svakoj tici *kobac*.“ (Veber, 2005.: 26.)

„Gdě ti je *kuća*?“ (Veber, 2005.: 26.)

5. Nadopuna glagolu kretanja:

„A kad mu je *čedo* porodila, poslala *ljubu* staroj majci svojoj.“ (Veber, 2005.:26.)

„I tu bi bio propao (*Antonij*), da se nije njegova žena *Fulvija* utekla Augustu.“ (Veber, 2005.: 26.)

6. Prisega i zakletva:

„Tako mi *směrtne ure*, koja me čeka i koja me ne može proći.“ (Veber, 2005.: 27.)

„Ala imaš *běrza konja*! Gdě ga dobi? tako ti *Boga*.“ (Veber, 2005.: 27.)

7. Usporedba ili svojstvo:

„To je *narod savěšen*, da mu na světu druga *neima*.“ (Veber, 2005.: 27.)

„To je *junak*, komu *lěpote u hiljadi* *neima*.“ (Veber, 2005.: 27.)

8. Nadopuna pridjevima koji znače da je što *potrebno, koristno, ugodno, shodno, prikladno, slično, blizu, lako*:

„Suhoj zemlji i *slana je voda dobra*.“ (Veber, 2005.: 28.)

„Mio mu je, kao *kozi nož*.“ (Veber, 2005.: 28.)

9. U značenju upitnoga veznika za što:

„Čemu mi *gděgod nedodje*?“ (Veber, 2005.: 28.)

„Čemu si se *udavala mlada*?“ (Veber, 2005.: 28.)

10. Nadopuna povratnim glagolima: *čuditi se, diviti se, groziti se, klanjati se, laskati se, lisičiti se, moliti se, nadati se, ovsetiti se, pristojati se, preporučiti se, radovati se, rugati se, smijati se, učiti se čemu i što, ulagivati se, veseliti se, tužiti se komu na koga, zahvaliti se komu na čem, pr.:*

„Ako ćeš da se osvetiš Turčinu, moli Boga, da počne piti rakiju.“ (Veber, 2005.: 28.)

„Čemu se rugaše, tim se ponudjaše.“ (Veber, 2005.: 29.)

11. Nadopuna glagolima kada traže osobu: *činiti se, desiti se, dogoditi se, gaditi se, goditi se, grustiti se, hotěti se, nehtěti se, prividěti se, prohtěti se, sbiti se, smučiti se, snužđiti se, viděti se*, pr.:

„Sve joj (kraljevoj kćeri) se je činilo, da ju zove kralj.“ (Veber, 2005.: 29.)

„Tudar po noći sad ne smije nitko prolaziti, a po danu, ako je jedan sam, može mu se štogod privděti.“ (Veber, 2005.: 29.)

12. Nadopuna glagolima kada zahtijevaju osobu ili stvar: *napiti komu zdravicu, naviknuti čemu, nazdraviti komu, obiknuti čemu i što, oměrnuti komu, omiliti komu, prednjačiti vojski, priviknuti čemu, suditi komu i koga*, pr.:

„Ako te onaj pre, koji ti i sudi, onda od Boga valja suda iskati.“ (Veber, 2005.: 29.)

„Čitajući (pisac) opet poslije tolikih godina stvari te, sad mu tek pravo omile.“ (Veber, 2005.: 29.)

13. Nadopuna glagolima *biti* i *imati* (u značenju godina):

„Živa ti je mati.“ (Veber, 2005.: 29.)

„Kadija njega pita: Koliko ti ima godina?“ (Veber, 2005.: 30.)

14. Nadopuna glagolu *biti* u infinitivu:

„Bolje je (čověku) i ranjenu nego ubijenu biti.“ (Veber, 2005.: 30.)

„Bolje je biti i izbijenu, nego posve ubijenu.“ (Veber, 2005.: 30.)

15. Nadopuna glagolima *trebati* i *netrebati* kada zahtijevaju osobu koja što treba:

„Došavši u onaj grad, stane razpitavati, komu treba pastir.“ (Veber, 2005.: 30.)

„Pošto momče sasluša dēvojku, otide kući i kaže materi sve, pa otide k caru i zīštje sve, što mu je trebalo.“ (Veber, 2005.: 30.)

16. Dativ sa usklikima: *blago, teško, jao, joj, vajmeh, kuku, lele*, pr.:

„Blago meni, evo moga kuma, dati će mi dva ujma.“ (Veber, 2005.: 30.)

„Kad te vidim, vele meni, kad nevidim, lele meni.“ (Veber, 2005.: 30.)

17. Dativ s prijedlozima:

a) *k (ka)* znači da se što pomiče ili kreće prema čemu, a s dativom dolazi: u značenju kretanja prema osobi ili mjestu, u značenju pravca kretanja, u značenju vremena, u službi objekta, u značenju osobe ili stvari kojoj što *spada*, pr.

„Poslah slugu k otcu.“ (Veber, 2005.: 58.)

„Zimi lete lastavice k jugu.“ (Veber, 2005.: 58.)

„K uskèrsu vratiti će se vojacu kući.“ (Veber, 2005.: 58.)

„Ja ovo činim samo iz ljubavi k našem narodnomu jeziku.“ (Veber, 2005.: 58.)

„Ovaj vèrt spada k ovoj kući.“ (Veber, 2005.: 58.)

b) *prama (prema)*¹³

c) *proti* s dativom znači da se nešto pomiče ili kreće nasuprot nečemu te da što biva, a ne sudara se s nečim tamo gdje mu se protivi, pr.

„To je proti mojoj zapovēdi.“ (Veber, 2005.: 59.)

„Da toga radi nesagrēši suprot zakonu.“ (Veber, 2005.: 59.)

Značenje i uporabu lokativa opisuje govoreći o prijedlozima s lokativom:

1. S prijedlogom *pri* lokativ znači da se nešto nalazi *kod* nečega ili *uz* nešto, pr.

¹³ Vidi poglavlje u ovom radu: Prijedlog *prema*.

„*On nije pri pameti.*“ (Veber, 2005.: 61.)

„*Pri čudnovilnoj upornosti tvèrdnjah vaših slabo se što mogosmo nadati.*“ (Veber, 2005.: 61.)

2. S prijedlogom *na* znači: da se nešto nalazi na nečemu, jezik kojim tko piše, pr.:

„*Sve je na svom mjestu.*“ (Veber, 2005.: 67.)

„*Osmanida je napisana na hèrvatskom jeziku.*“ (Veber, 2005.:67.)

3. S prijedlogom *o* znači: objekt nekoga čina, sredstvo nekoga čina, vrijeme kada što biva, pr.:

„*A da ti još nešto kažem o tom narodu.*“ (Veber, 2005.: 68.)

„*Živiti o kruhu i vodi.*“ (Veber, 2005.: 68.)

„*O ponoćah dodje opet brat moj.*“ (Veber, 2005.: 68.)

4. S prijedlogom *po* znači: protezanje čina površinom nekoga mjesta, protezanje čina u vremenu, da nešto ide po redu za nečim drugim, sredstvo čina, u pasivnim rečenicama subjekt bivših aktivnih rečenica, pravilo čina, uzrok i izvor, osobu ili stvar koja ne sprječava da se što dogodi, pr.:

„*Po gorah se skrivaju hajduci.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Po danu radim, pod večer šetjem, a po noći spavam.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Po praznicih sastati ćemo se opeta.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Poslah list po slugi.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Knjiga o dužnostih, pisana po Ciceronu, vèrlo je zanimiva.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*U Turskoj se nesudi po zakonih, već po volji.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Moj je brat po svojem listu bolestan.*“ (Veber, 2005.: 69.)

„*Po meni možeš činiti, što ti drago.*“ (Veber, 2005.: 69.)

5. S prijedlogom *u* znači: mirovanje u unutrašnjosti nečega, vrijeme kada što biva:

„*U cèrkvi se čita sv. misa.*“ (Veber, 2005.: 71.)

„*U podne svèću paliti.*“ (Veber, 2005.: 71.)

Slovnica hèrvatska (A. Mažuranić, 1886.)

A. Mažuranić u *Slovnici hèrvatskoj* ne govori o značenju padeža, eventualno se može zamijetiti da u poglavlju o prijedlozima napominje u kojem značenju neki prijedlog dolazi s određenim padežom. U opisu oblika ne uzima značenjski kriterij, o padežima govori kao o obilježju imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva.

Vukovske gramatike

Mala srpska gramatika (Đ. Daničić, 1858.)

Đ. Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* ne govori o značenju padeža, već ih definira morfološki.

Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika (T. Maretić, 1889.)

T. Maretić dativ opisuje kao padež kojim se naznačuje smjer, posebice uz glagole koji znače kakvo micanje, pr.:

„...uteče u selo *kući svojoj*...“ (Maretić, 1963.: 577.)

„...kad je bio *pobratimu svome*...“ (Maretić, 1963.: 577.)

Uz mnoge glagole dolazi kao dalji objekt, a kao takav može značiti da je nekome ili nečemu glagolska radnja štetna ili korisna, ugodna ili neugodna, a može značiti i odmicanje od nekoga ili nečega, pr.:

„...*sebi* oreš, *sebi* siješ, *sebi* ćeš i žeti...“ (Maretić, 1963.: 578.)

„...ukloni se *pijan*u kao i *ludu*...“ (Maretić, 1963.: 578.)

Dativ se kao dalji objekt može shvatiti i kada dolazi uz povratne glagole u besubjektnim rečenicama, pr.:

„...nego je svaki morao biti veseo, ako *mu* se i neće...“ (Maretić, 1963.: 579.)

„...ne kazuje baba kako *joj* se snilo, nego kako *joj* je mило...“ (Maretić, 1963.: 579.)

Mogućnost ili moranje dativ znači kada dolazi s glagolom *jesam* koji je s nekim drugim glagolom u infinitivu; predikat uz infinitiv također može stajati u dativu, pr.:

„...da je *meni* leći pa umreti...“ (Maretić, 1963.: 579.)

„...muka se *srećnu* roditi...“ (Maretić, 1963.: 579.)

Uzima se u zakletvama, pr.:

„...boga *tebi*, đakonova ljubo!...“ (Maretić, 1963.: 579.)

„...tako *meni* boga velikoga!...“ (Maretić, 1963.: 579.)

Kada se želi naznačiti *nježnost* prve ili druge osobe prema nekome ili nečemu, uzimaju se enklitički dativni oblici osobnih zamjenica, pr.:

„...legošē *mi* pospavati...“ (Maretić, 1963.: 579.)

„...ja sam *vam* se uželio majke...“ (Maretić, 1963.: 579.)

Zamjenički dativni oblik *čemu* znači svrhu,¹⁴ pr.:

„...*čemu* si se mlada udavala?...“ (Maretić, 1963.: 579.)

„...*čemu* brata ostavi svojega?...“ (Maretić, 1963.: 579.)

Dativ služi i za dopunu imenicama, a uz njih često znači pripadanje, te za dopunu različitim pridjevima, pr.:

„...*svakome zlu* smrt je lijek...“ (Maretić, 1963.: 580.)

„...*svakom* je svoje lijepo...“ (Maretić, 1963.: 580.)

Prijedlozi su s dativom rijetki, osim prijedloga *k* (*ka*), koji znači smjer i obično dolazi uz glagole koji znače kakvo micanje, a može značiti i vrijeme, pr.:

¹⁴ Za razliku od *zašto* čime se pita za uzrok.

„...svaka tica *k* svome jatu leti...“ (Maretić, 1963.: 581.)

„...kad je bilo *k* večeru...“ (Maretić, 1963.: 581.)

Rijetko dolazi s prijedlozima *protiv*, *protivu*, *suprot*, *nasuprot*, *unatoč* u značenju protivljenja, te s prijedlogom *blizu*.

Lokativ T. Maretić opisuje kao padež koji se slaže s prijedlozima: *na*, *o*, *po*, *prema*, *pri*, *u*, a u starom se jeziku upotrjebljavao i bez prijedloga.

S prijedlozima *na*, *po*, *prema*, *pri*, *u* znači mjesto, pr.:

„...*na* mlađima svijet ostaje...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...pođite *po* svetu kao pčela *po* cvetu...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...kad je care bio *prema* crkvi...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...meso *pri* kosti, a zemlja *pri* kršu valja...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...*u* svakoj kući ima dima, samo ga *u* našijem krajevima nema...“ (Maretić, 1963.: 592.)

S prijedlozima *na*, *o*, *po*, *u* može značiti i vrijeme, pr.:

„...nećeš ni noću spavati, a kamoli *na* belome danu...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...snijeg pade *o* Đurđevu danu...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...došao je k nama *po* danu...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...da vam bude u pomoći i *u* danu i *u* noći...“ (Maretić, 1963.: 592.)

Osim mjesta i vremena, može značiti i način, oznaku, odgovaranje,¹⁵ protivljenje, razmjer, sredstvo, a služi kao dopuna glagolima, imenicama i pridjevima, pr.:

„...da se *u* zdravlju opet sastanemo...“ (Maretić, 1963.: 592.)

„...pokupi mi triest Cetinjana *po* izboru dobrih konjanika.“ (Maretić, 1963.: 593.)

„...da proslavim moje krsno ime *po* zakonu i *po* običaju...“ (Maretić, 1963.: 593.)

¹⁵ Kad što čemu odgovara.

„...hoće jednom biti *prema* glavi, jali mojoj jali *prema* tvojoj...“ (Maretić, 1963.: 593.)

„...a jadan ti *prema* njemu Marko, arnautski je narod i *prema* srpskome mali.“
(Maretić, 1963.: 593.)

„...posla Marku knjigu *po* Tataru, dragi dragoj *po* zvijezdi poruči.“ (Maretić, 1963.: 593.)

„...devojka im lepo zafalila *na* ljubavi i *na* prijateljstvu...“ (Maretić, 1963.: 593.)

„...u njega je bilo dosta štete *u* ljudima...“ (Maretić, 1963.: 593.)

„...*u* ovome poslu vješt čovjek...“ (Maretić, 1963.: 593.)

O značenju padeža govore dvojica gramatičara 19. stoljeća: A. Veber i T. Maretić. Prvi pripada zagrebačkoj filološkoj školi, a drugi školi hrvatskih vukovaca pa se na osnovi toga može napraviti kratka usporedba u opisu značenja. Gramatičari se u većini značenja padeža slažu, više sličnosti uočeno je u dativu, dok je u lokativu manje. Također se vidi da je osnovno značenje dativa kretanje, a lokativa mirovanje. U rečenici oba padeža mogu imati ulogu objekta te biti nadopuna imenicama, glagolima i pridjevima, a zajedničko im je i značenje vremena.

Sva značenja i uporabe dativa koje navode gramatičari prikazani su u *Tablici 1*, a lokativa u *Tablici 2*.

	zagrebačka filološka škola	vukovci
davanje, uzimanje	+ <i>Zahvali se otcu.</i>	-
cilj	+ <i>I na čast vam laž.</i>	-
usporedba, svojstvo	+ <i>To je junak, komu lepote u hiljadi neima.</i>	-
upitni veznik	+ <i>Čemu si se udavala mlada?</i>	-
dativ s usklicima	+ <i>Blago meni, evo moga kuma...</i>	-
mjerilo	+ <i>To se malo h izreže prema ostalim velikim slovom.</i>	-
odmicanje	-	+ <i>Ukloni se pijanu kao i ludu.</i>
mogućnost, moranje	-	+ <i>Da je meni leći pa umreti.</i>
nježnost	-	+ <i>Ja sam vam se uželio majke.</i>
svrha	-	+ <i>Čemu si se mlada udavala?</i>
korist, šteta	+ <i>Radi kao ni sebi ni svomu.</i>	+ <i>Sebi oreš, sebi siješ, sebi ćeš i žeti.</i>
dodatak imenicama	+ <i>Nebudi svakoj tici kobac.</i>	+ <i>Svakome zlu smrt je lijek.</i>
dodatak glagolima	+ <i>Živa ti je mati.</i>	+ <i>Svaka tica k svome jatuu leti.</i>
dodatak pridjevima	+ <i>Mio mu je, kao kozi nož.</i>	+ <i>Svakom je svoje lijepo.</i>

prisega, zakletva	+	+
	Tako <i>mi</i> smèrtne ure...	Tako <i>meni</i> boga velikoga!
smjer kretanja	+	+
	Zimi lete lastavice <i>k jugu</i> .	Uteče u selo <i>kući svojoj</i> .
vrijeme	+	+
	<i>K uskèrsu</i> vratiti će se vojnaci kući.	Kad je bilo <i>k večeru</i> ...
objekt	+	+
	Ja ovo činim samo iz ljubavi <i>k našem narodnomu jeziku</i> .	Ne kazuje baba kako <i>joj</i> se snilo, nego kako <i>joj</i> je milo.
pripadanje	+	+
	Ovaj vèrt spada <i>k ovoj kući</i> .	<i>Svakom</i> je svoje lijepo.

Tablica 1

	zagrebačka filološka škola	vukovci
objekt	+ A da ti još nešto kažem o <i>tom narodu</i> .	-
pravilo	+ U Turskoj se nesudi <i>po zakonih, već po volji</i> .	-
uzrok, izvor	+ Moj je brat <i>po svojem listu</i> bolestan.	-
način	-	+ Da se <i>u zdravlju</i> opet sastanemo...
odgovaranje, protivljenje	-	+ Da proslavim moje krsno ime <i>po zakonu i po običaju</i> .
razmjer	-	+ A jadan ti <i>prema njemu</i> Marko...
oznaka	-	+ Pokupi mi triest Cetinjana <i>po izboru</i> dobrih konjanika.
dodatak glagolima	-	+ Devojka im lepo zafalila <i>na ljubavi i na prijateljstvu</i> .
dodatak imenicama	-	+ U njega je bilo dosta štete <i>u ljudima</i> .
dodatak pridjevima	-	+ <i>U ovome poslu</i> vješt čovjek.
mjesto	+ Sve je <i>na svom mjestu</i> .	+ <i>Na mlađima</i> svijet ostaje.

vrijeme	+	+
	<i>O ponoćah dodje opet brat moj.</i>	Došao je k nama <i>po danu.</i>
sredstvo	+	+
	<i>Živiti o kruhu i vodi.</i>	... posla Marku knjigu <i>po Tataru, dragi dragoj po zvijezdi poručī.</i>

Tablica 2

Značenje dvaju padeža u gramatikama 20. stoljeća

Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole (J. Florschütz, 1905.)

„U dativu stoji lice ili predmet, kojemu je štogod namijenjeno, ili se prema njemu obraća koja radnja.“ (Florschütz, 1916.: 221.) J. Florschütz njegovo značenje i uporabu opisuje kada dolazi uz glagole, imenice, pridjeve, priloge, uzvike te dativ s prijedlozima.

Dativ uz glagole

1. Dolazi kao objekt uz prijelazne glagole *dati, darovati, poslati, uzimati, otimati, kazati, učiti*, pr.:

„Pošalji mi knjigu.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

„Nevolja svačemu čovjeka nauči.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

2. Dativ koristi i štete uz glagole *pomoći, oprostiti, koristiti, škoditi, prijati, služiti, voljeti, priviknuti, dosaditi, prijetiti, pripasti, dolikovati, trebati* i slične, pr.:

„Dosadio i Bogu i ljudima.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

„Ne dolikuju bezumnome miline.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

3. Dativ uz glagole *biti* i *htjeti* može značiti također korist ili štetu, a uz glagol *biti* dolazi i u značenju pripadanja ili imanja, pr.:

„Meni nije ništa.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

„Što će tebi kuća?“ (Florschütz, 1916.: 221.)

„Vručina mi je.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

4. Dativ cilja uz glagole kretanja i gibanja, pr.:

„Ode svaki svome dvoru.“ (Florschütz, 1916.: 221.)

„Kad su bili (= došli) bijelom manastiru.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

5. Dativ svrhe, pr.:

„Čemu si se mlada udavala?“ (Florschütz, 1916.: 222.)

„Čemu brata ostavi svojega?“ (Florschütz, 1916.: 222.)

6. Dolazi uz povratne glagole *čuditi se*, *radovati se*, *nadati se*, *bojati se*, *učiti se*, *dosjetiti se*, *hvaliti se*, *tužiti se*, *kleti se*, pr.:

„Djeca se čude svačemu, a ljudi ničemu.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

„Dosjetio se jadu.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

7. Stoji uz bezlične pasivne glagole, pr.:

„Ne sjedi mu se.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

„Čini mi se, da bi pošla za me.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

8. Dolazi uz infinitiv s trećom osobom jednine glagola *biti*, pr.:

„Da je meni (= da mogu) leći pa umrijeti, al' da mi je smrti ne vidjeti.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

„Kome je putovati, nije mu vremena drijemati.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

9. Dativ kao predikatni pridjev uz infinitiv glagola *biti*. pr.:

„Bolje je ranjenu nego ubijenu biti.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

„Malim valja biti zadovoljnu.“ (Florschütz, 1916.: 222.)

Dativ uz imenice

1. Dativ uz imenice dolazi u značenju koristi ili štete, pr.:

„Ja sam krivac Bogu i narodu.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

„Nezvanu gostu mjesto za vratima.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

2. Dativom posvojnim ili posesivnim označava se da komu što pripada kao svojina, pr.:

„Tamo su mi dva nejakata brata.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

„Ne budi svakoj ptici kobac.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

Dativ uz pridjeve

Dativ dolazi uz pridjeve koji znače da je komu što ugodno ili neugodno, na korist ili štetu, pr.:

„Što je pravo, i Bogu je drago.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

„Vješt sam tome poslu.“ (Florschütz, 1916.: 223.)

Dativ uz priloge i uzvike

Dativ stoji i uz neke priloge (*nâj, evo, eto*) i uzvike (*avaj, kuku, jao, blago, teško*), pr.:

„Evo tebi vezena košulja.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„Kuku meni kukavici.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

Dativ s prijedlozima

Dativ se slaže s prijedlozima: *k(a), proti, suprot, nasuprot*. S prijedlogom *k(a)* znači mjesto i cilj kada odgovara na pitanje *kamo*, a vrijeme kada odgovara na pitanje *kada*. Ostala tri prijedloga znače pravac kretanja, pr.:

„Svaka ptica k svome jatu leti.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„Udat ću se k jeseni (= na jesen).“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„Koji vojuje proti zakonu uma svojega.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„To je suprot vojništvu i junaštvu.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„Često je trebalo pletke staviti nasuprot pletkama.“ (Florschütz, 1916.: 224.)

Osim navedenih značenja, spominje i njegovu posebnu uporabu. Tako je dativ dobrote ili etički dativ onaj koji dolazi uz enklitičke zamjeničke oblike *mi, ti, nam, vam*, a *dativ ličnih zamjenica 1. i 2. lica* ponekad se upotrebljava u zakletvama, pr.:

„Jesi li mi zdravo putovao?“ (Florschütz, 1916.: 224.)

„Tako meni Boga velikoga!“ (Florschütz, 1916.: 224.)

J. Florschütz spominje lokativ bez prijedloga koji se očuvao u nekim priložima i prijedlozima: *zimi, ljeti, lani, onomadne, gore, dolje, vrhu, među*, ali ne daje u gramatici niti jedan primjer takvoga ostvaraja. Kao lokativne prijedloge navodi: *prema, na, o, po, pri, u*.

Značenje lokativa s prijedlozima

1. S prijedlogom *prema* lokativ pokazuje mjesto kojemu je nešto okrenuto, a drugo je značenje *poređenje*; u rečenici može služiti kao dodatak imenicama, pr.:

„Na Dunavu prema Beogradu.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„A jadan je prema njemu Marko.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Ljubav prema domovini.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

2. S prijedlogom *na* znači mjesto, vrijeme, uzrok; može biti dodatak imenicama, pr.:

„Na mlađima svijet ostaje.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Tako će biti na posljetku ovoga vijeka.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Na suši prestane voda teći.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Hrvati na glasu (=glasoviti) junaci.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Kakav je tko na jelu (= kad jede), takav je i na djelu (=kad radi).“ (Florschütz, 1916.: 233.)

3. S prijedlogom *o* znači mjesto, vrijeme (otprilike), a dolazi kao objekt uz glagole *misliti, govoriti, znati o kome ili o čemu*, pr.:

„Visi kao kaplja o listu.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Da ti meni o jeseni dođeš.“ (Florschütz, 1916.: 233.)

„Tko o čemu misli, o onome i sanja.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

4. S prijedlogom *po* znači mjesto, vrijeme i način, pr.:

„Oblak se vije po vedrome nebu.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Po (= poslije) smrti nema kajanja.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Nije mi po volji.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

5. S prijedlogom *pri* znači mjesto, uzrok i dopuštenje, pr.:

„On ostade pri svome.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Pri ovolikoj množini pjesama (= budući da je ovolika množina pjesama) zasad se nije moglo drukčije učiniti.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

6. S prijedlogom *u* znači mjesto, vrijeme, način; u rečenici može biti atribut, dopuna nekim pridjevima i dodatak imenicama te objekt nekim glagolima, pr.:

„U svakoj kući ima dima.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Da vam budem u pomoći i u danu i u noći.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Govori se u šali.“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„Dukati u zlatu (=zlatni).“ (Florschütz, 1916.: 234.)

„U ovome poslu vješt čovjek.“ (Florschütz, 1916.: 235.)

„Učitelj u vjeri.“ (Florschütz, 1916.: 235.)

„Ni u čemu mi ne pomažeš.“ (Florschütz, 1916.: 235.)

Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika (I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, 1952.)

U gramatici su navedeni značenje i uporaba padeža.

Dativ se u rečenici može pojavljivati kao objekt uz neprijelazne i povratne glagole, uz glagole koji mogu imati objekt u dativu ili u akuzativu te uz prijelazne glagole koji imaju bliži objekt u akuzativu, a dalji u dativu, pr.:

„Tko zlo čini, nek se dobru ne nada.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Uklòni se pijanu i lúdu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Pomozi drugu u nevolji.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Smetao je cijeloj četi.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Ustaše su Dàlmāciju prodale tuđinu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„U znoju seljaci otimaju plod škrtoj ličkoj zemlji.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)

Služi i kao dodatak imenicama, pridjevima i prilozima, pr.:

„Onda zagrmješe poklici voljenom Maršalu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Ostani vjeran drugu i u nevolji (vjerovati drugu).“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Teško onome, kòga sade stiže u pútu noćca crna, a noćišta jadan ne imádē.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)

Može biti *logički subjekt*, pr.:

„Mi radimo, a njemu se drijema.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Bješe mu paziti.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)

Dolazi uz bezlične oblike glagola *biti* s infinitivom u značenju trebati ili morati, pr.:

„Svanuo je dan, kada je Joži bilo putovati u Kopar.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Nama je zasukati rukave.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)

Od značenja dativa gramatičari navode smjer kretanja i pripadanje, a ponekad se dativ upotrebljava kako bi se izrazila blizina s onim s kim se razgovara (dativ prve i druge osobe enklitičkog oblika osobne zamjenice), pr.:

„Svaka ptica svome jatu leti.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Nokti su mu, orati bi mogao.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 216.)
„Pozdravi mi sve drugove moje.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 217.)

Dativ s prijedlogom *k* znači smjer kretanja ili vrijeme, pr.:

„Ode Marko ka gradskim vratima.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 217.)

„K večeru zatvore vrata i spuste zastore.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 217.)

S prijedlogom *nasuprot* znači mjesto, pr.:

„Filozofskī fakultēt nalazi se nasuprot Hrvatskom narodnom kazalištu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 217.)

S prijedlozima *unatoč* i *usprkos* znači dopuštanje, pr.:

„Izišao je iz zaklona unatoč opomenama drugova.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 217.)

Lokativni su prijedlozi: *na, o, po, prema, pri, u*. Sa svakim od njih ima posebno značenje.

S prijedlogom *na* znači mjesto, vrijeme i način, a u rečenici može biti dodatak imenicama i pridjevima te prijedložni objekt, pr.:

„Podigli smo kuću na čvrstim temeljima.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Na svršetku 1806. uđu Srbi u Beograd.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Treba biti na oprezu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Ne vrijedi, tko je dobar na riječi, nego na djelu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Zahvaljujem Vam se na neobičnom zalaganju.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

S prijedlogom *o* znači mjesto ili vrijeme, dok je u rečenici objekt, pr.:

„Novo sito o klinu visi.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„O Novoj godini počē stēzati mraz.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Tko o čemu, baba o uštipcima (govori).“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

S prijedlogom *po* dolazi u značenju mjesta, vremena i načina te poblizije označuje imenice i pridjeve, pr.:

„Po jezeru vránac konjic pliva.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Po smrti se kasno kajati.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

„Nemoj, sine, govoriti krivo, ni po babu, ni po stričevima.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 224.)

„Ovo mi je rođak po ocu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

S prijedlogom *prema* lokativ znači mjesto (kamo je nešto usmjereno), usporedbu, a služi kao dopuna imenicama i pridjevima, pr.:

„Išli smo dugo prema istoku.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

„Što je kilometar prema èkvātoru?“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

„Marx je bio prema djeci vrlo nježan.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

S prijedlogom *pri* može značiti mjesto, vrijeme i dopuštanje, pr.:

„Meso pri kosti, a zemlja pri kršu valja.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

„Na staro glagoljsko Evàndělje zaklinjali su se francuski kraljevi pri krunjenju.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

„Koliko u tim mjestima ima čakavaca, pri svoj želji i trúdu (premda sam želio i trudio se) nisam mogao doznati.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 225.)

Kada dolazi s prijedlogom *u* znači mjesto, vrijeme ili način, a služi za poblizije označavanje pridjeva i imenica, pr.:

„U dobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 226.)

„Da vam bude u pomoći i u dānu i u noći.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 226.)

„Želimo živjeti sa susjedima u prijateljstvu.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 226.)

„U strúku je tanka i visòka.“ (Brabec, Hraste, Živković, 1954.: 226.)

Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole (S. Težak, S. Babić, 1966.)

U poglavlju *Padeži u rečenici* dativ značenjski definiraju kao padež namjene i cilja. Dalje nema govora o značenju, već o uporabi. Tako dativ bez prijedloga u rečenici može biti:

a) dalji objekt, pr.:

„*Tko li ovo piše mome djedu?*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

„*Družba se toj vijesti začudila.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

b) logički subjekt, pr.:

„*Pavlu se nije spavalo.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

„*Opet mi je mučno.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

c) atribut, pr.:

„*Lice mu je imalo razjaren, upravo živinski izraz.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

„*Tako je došlo i vrijeme večeri.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

d) priložna oznaka mjesta, pr.:

„*Ja idem kući.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

e) dodatak pridjevima, pr.:

„*Zimi je sa sjenika gledao zvijezde - tako slične žutim, rasprosutim mrvicama žganaca.*“ (Težak, Babić, 1966.: 230.)

Kada dolazi s prijedlozima (*k, ka, nasuprot, unatoč, usprkos*) obično je u rečenici priložna oznaka mjesta ili priložna oznaka dopuštanja, pr.:

„*Nasuprot mojoj kući raste jedan divan jablan.*“ (Težak, Babić, 1966.: 231.)

„*Usprkos svemu Željko je pobijedio.*“ (Težak, Babić, 1966.: 231.)

Lokativ je po značenju padež mjesta, a u rečenici može biti:

a) priložna oznaka mjesta, pr.:

„*U Parizu je prikazan prvi film.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

„*Moja je kuća na osami.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

b) priložna oznaka vremena, pr.:

„*U početku mu je godilo što sam upravlja letjelicom.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

„*Na izmaku prve godine pala mu u rijeku razigrana telica.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

c) priložna oznaka načina, pr.:

„*Dan se po jutru poznaje.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

„*Pri svjetlosti bakalja spiljski su stanovnici slikali konje, mamute, bizone, jelene i druge životinje.*“ (Težak, Babić, 1966.: 234.)

d) dalji objekt, pr.:

„*Onda smo tek maštali o ustanku, o slobodi.*“ (Težak, Babić, 1966.: 235.)

„*Mnogo je učenjaka radilo na razbijanju atoma.*“ (Težak, Babić, 1966.: 235.)

e) atribut, pr.:

„*Rad na filmu započinje filmskom idejom.*“ (Težak, Babić, 1966.: 235.)

„*Prvi pisani podaci o vinovoj lozi nalaze se u babilonskim zakonima.*“ (Težak, Babić, 1966.: 235.)

f) dodatak pridjevu, pr.:

„*Vepar, obilazeći sav dan šumu, ponižen u svom vladarskom dostojanstvu, zarokće krvnički.*“ (Težak, Babić, 1966.: 235.)

Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika (E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, 1979.)

U ovoj gramatici o značenju padeža vrlo je malo govora, a osnovna razlika dativa i lokativa po značenjskom kriteriju jest opreka dinamičnost - statičnost. Dativ je dinamički padež, a znači usmjerenost, čemu je što namijenjeno ili čemu se teži; suprotno tomu lokativ je statički padež te znači mirovanje u mjestu i vremenu, mjesto gdje se što zbiva ili stoji, vrijeme u kojem se što zbiva ili miruje i sl. U poglavlju o značenju padeža moguće je uočiti kada se neki od prijedloga koji se slažu s više padeža upotrebljava s lokativom; tako se, primjerice, prijedlog *u* slaže s lokativom kada odgovara na pitanje gdje.¹⁶

Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika (S. Babić, D. Brozović, M. Mogoš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak, 1991.)

Značenja pojedinih padeža u toj se gramatici ne iznose u posebnom poglavlju niti se općenito definiraju, već se spominju u kontekstu opisa određenih vrsta riječi¹⁷ gdje se поближе opisuje neki oblik.

Praktična hrvatska gramatika (D. Raguž, 1997.)

D. Raguž zasebno opisuje značenja i funkcije dativa bez prijedloga i dativa s prijedlozima.

Bez prijedloga ima sljedeća značenja i funkcije:

a) namjena, usmjerenost, pr.:

„Njima nisu ništa dali.“ (Raguž, 1997.: 136.)

¹⁶ Vidi: Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M., 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, str. 210.

¹⁷ Misli se na vrste riječi u čiji se opis uključuje kategorija padeža.

„Obećali su mu svašta.“ (Raguž, 1997.: 136.)

b) korist, šteta, pr.:

„To ti služi na čast.“ (Raguž, 1997.: 136.)

„Ne vjerujem mu ništa.“ (Raguž, 1997.: 136.)

c) dopuna pridjevima i priložima, pr.:

„On je tome svemu kriv.“ (Raguž, 1997.: 136.)

„Jednak im je po uspjehu.“ (Raguž, 1997.: 136.)

d) posvojni dativ, pr.:

„Djeca joj dobro uče.“ (Raguž, 1997.: 136.)

„Gdje su ti knjige?“ (Raguž, 1997.: 136.)

e) etički dativ, pr.:

„Neka si ti meni živ i zdrav.“ (Raguž, 1997.: 137.)

„Jesi li mi se umorio?“ (Raguž, 1997.: 137.)

f) dativ zakletve, pr.:

„Tako ti Boga!“ (Raguž, 1997.: 137.)

„Ma, života mi!“ (Raguž, 1997.: 137.)

g) dativ s infinitivom, pr.:

„Da mi se je nagledati svijeta!“ (Raguž, 1997.: 137.)

„Bogu je plakati!“ (Raguž, 1997.: 137.)

h) dativ cilja, pr.:

„Težimo istim idealima.“ (Raguž, 1997.: 137.)

„Primakni mi se bliže.“ (Raguž, 1997.: 137.)

Dativ dolazi s nekoliko prijedloga: *k(a)*, *nasuprot*, *nadomak*, *unatoč*, *usprkos*, *prema*. Od svih jedini je pravi dativni prijedlog *k(a)* koji s njim znači usmjerenost prema cilju i time potvrđuje značenje samog padežnog oblika dativa. Prema tomu, *k(a)* se slobodno može izostaviti jer se time neće omesti mogućnost razumijevanja niti će se promijeniti značenje. Ostali prijedlozi, izuzev *prema*, gotovo da su prešli u genitiv, a samo se po jezičnoj normi slažu s dativom. *Prema* je po D. Ragužu i dativni i lokativni prijedlog, ovisno o značenju.

Dativ s prijedlogom *k(a)* znači smjer i kretanje do cilja, pr.:

„Okreni se (k) nama.“ (Raguž, 1997.: 138.)

„Priđe polako (k) prozoru.“ (Raguž, 1997.: 138.)

Dativ s prijedlogom *prema* (zastarjelo *prama*) znači smjer ili okrenutost prema nečemu, a pritom se može zamijeniti s prijedlogom *k(a)*, pr.:

„Ide prema središtu grada.“ (Raguž, 1997.: 138.)

„Prema njima se ponašao dobro.“ (Raguž, 1997.: 138.)

S prijedlogom *nadomak* znači blizinu cilja, pr.:

„...nadomak uspjehu/selu/cilju...“ (Raguž, 1997.: 138.)

S prijedlogom *nasuprot* znači suprotan ili suprotstavljen položaj, pr.:

„Nasuprot nama vidjesmo djecu kako idu iz škole.“ (Raguž, 1997.: 138.)

„Nasuprot njima stoji sam s pištoljem u ruci.“ (Raguž, 1997.: 138.)

S prijedlozima *unatoč* i *usprkos* ima jednako značenje, a ono je dopusno-suprotno, pr.:

„Unatoč njihovim željama i mogućnostima, ne možeš ništa.“ (Raguž, 1997.: 138.)

„Usprkos svemu, on je uspio.“ (Raguž, 1997.: 138.)

Lokativ D. Raguž opisuje kao nesamostalan padež koji uvijek dolazi s prijedlozima. „Njegovi su prijedlozi zajednički s akuzativom (*na, o, po, u*), a *prema* je zajednički dativu i lokativu, dok je *pri* jedini i samo lokativni prijedlog.“ (Raguž, 1997.: 147.) Osnovno značenje lokativa je mirovanje ili kretanje u okviru određenih granica, a sa svakim od prijedloga može se značenje pobliže odrediti.

S prijedlogom *na* znači položaj, mjesto na gornjoj strani ili na površini, a može značiti i vezu ili dodir s nečim; osim toga *na* s lokativom može dalje značiti i vrijeme, okolnost, sredstvo, način, atribut, dopunu glagolima ili pridjevima, pr.:

- „Na ruci mu je prsten.“ (Raguž, 1997.: 147.)
- „Na moru se vide brodovi.“ (Raguž, 1997.: 147.)
- „...biti na oku...“ (Raguž, 1997.: 148.)
- „...na kraju dana/godine/mjeseca...“ (Raguž, 1997.: 148.)
- „...na toj vrućini...“ (Raguž, 1997.: 148.)
- „Vodi psa na uzici.“ (Raguž, 1997.: 148.)
- „...kuća na kraju sela...“ (Raguž, 1997.: 149.)
- „...jak na riječima/na peru...“ (Raguž, 1997.: 149.)
- „...umrijeti na mukama...“ (Raguž, 1997.: 149.)

S prijedlogom *o* dolazi u značenju daljeg objekta (uz glagole govorenja), vremena, mjesta te sredstva, pr.:

- „Slušajte priče o junacima.“ (Raguž, 1997.: 149.)
- „...o Novoj godini...“ (Raguž, 1997.: 149.)
- „Život mu visi o koncu.“ (Raguž, 1997.: 149.)
- „...putovati o svome trošku...“ (Raguž, 1997.: 149.)

S prijedlogom *po* može značiti razmještaj na cijeloj površini ili kretanje u granicama onoga što imenica znači, vrijeme koje slijedi iza nekoga događaja, vrijeme u trajanju, sredstvo, kriterij, način, atribut, pr.:

"Po planinama ima puno snijega." (Raguž, 1997.: 149.)

„Putuje po svijetu.“ (Raguž, 1997.: 149.)
„...po svršetku rata...“ (Raguž, 1997.: 149.)
„...po danu...“ (Raguž, 1997.: 149.)
„To možeš zaključiti po sebi.“ (Raguž, 1997.: 150.)
„...poznat po svojim djelima...“ (Raguž, 1997.: 150.)
„Oblači se po modi.“ (Raguž, 1997.: 150.)
„...baka po mami...“ (Raguž, 1997.: 150.)

S prijedlogom *u* lokativ znači: mjesto u unutrašnjosti ili u okviru nečega, vrijeme, okolnost, sredstvo, atribut, dalji objekt, dopune (pridjevima i glagolima), ustaljene priložne oznake, pr.:

„U kući nema nikoga.“ (Raguž, 1997.: 150.)
„...u tome trenutku...“ (Raguž, 1997.: 150.)
„...pomoći čovjeku u nevolji...“ (Raguž, 1997.: 150.)
„...plaćati u devizama...“ (Raguž, 1997.: 151.)
„Što si vidjela u njemu?“ (Raguž, 1997.: 151.)
„...mršav u licu...“ (Raguž, 1997.: 151.)
„...u svakom slučaju...“ (Raguž, 1997.: 151.)

Jedini lokativni prijedlog *pri* dolazi s njim u značenju mjesta u blizini nečega ili vremena, okolnosti, pr.:

„Jesi li *pri* novcu?“ (Raguž, 1997.: 151.)
„...*pri* kraju rada...“ (Raguž, 1997.: 151.)
„...*pri* punoj snazi...“ (Raguž, 1997.: 151.)

S prijedlogom *prema* lokativ znači: položaj na suprotnoj strani, usporedbu, okolnost, kriterij, pr.:

„Sjedi *prema* meni na kamenu.“ (Raguž, 1997.: 151.)
„Što je on *prema* tebi?“ (Raguž, 1997.: 152.)
„...raditi *prema* potrebama...“ (Raguž, 1997.: 152.)
„...svakome *prema* zaslugama...“ (Raguž, 1997.: 152.)

U gramatikama 20. stoljeća nema većih razlika u navođenju značenja i uporabe dativa i lokativa. Neujednačenost postoji pri svrstavanju prijedloga *prema*, pa se tako u gramatici J. Florschütza i gramatici I. Brabeca, M. Hraste i S. Živkovića *prema* spominje samo uz lokativ i to u značenju mjesta kojemu je nešto okrenuto te u značenju usporedbe. Osim toga, zamjetno je da se u tim dvjema gramatikama značenja padeža podudaraju, tj. gramatičari navode potpuno ista značenja. D. Raguž *prema* smješta i uz dativ i uz lokativ, što znači da se njegov opis značenja tih padeža razlikuje od opisa drugih gramatičara. S dativom dolazi u značenju smjera ili okrenutosti prema nečemu (mora biti zamjenjiv s prijedlogom $k(a)$), a s lokativom u značenju položaja na suprotnoj strani, usporedbe, okolnosti i kriterija.

Popis značenja i uporaba dativa i lokativa iz svih gramatika 20. stoljeća koje su uzete u obzir u ovom radu prikazan je u *Tablici 3*.

	dativ	lokativ
korist, šteta	+ To <i>ti</i> služi na čast.	-
pripadanje	+ Što će <i>tebi</i> kuća?	-
cilj	+ Ode svaki <i>svome</i> dvoru.	-
svrha	+ Čemu brata ostavi svojega?	-
mjesto	+ Filozofski fakultet nalazi se <i>nasuprot Hrvatskom narodnom kazalištu.</i>	+ Podigli smo kuću <i>na čvrstim temeljima.</i>
vrijeme	+ Udat ću se <i>k jeseni.</i>	+ <i>O Novoj godini</i> poče stezati mraz.
smjer kretanja	+ Svaka ptica <i>svome jatu</i> leti.	-
etički dativ	+ Jesi li <i>mi</i> zdravo putovao	-
blizina (sa sugovornikom)	+ Pozdravi <i>mi</i> sve drugove moje.	-
dopuštanje	+ Usprkos <i>svemu</i> , on je uspio.	+ <i>Pri ovolikoj množini</i> pjesama zasad se nije moglo drukčije učiniti.
namjena	+ <i>Njima</i> nisu ništa dali.	-
zakletva	+ Tako <i>ti</i> Boga!	-
suprotan položaj	+ <i>Nasuprot nama</i> vidjesmo	-

	djecu kako idu iz škole.	
uzrok	-	+ <i>Na suši prestane voda teći.</i>
način	-	+ <i>Oblači se po modi.</i>
okolnost	-	+ <i>na toj vrućini</i>
sredstvo	-	+ <i>Vodi psa na uzici.</i>
kriterij	-	+ <i>poznat po svojim djelima</i>
dalji objekt	+ <i>Tko li ovo piše mome djedu?</i>	+ <i>Slušajte priče o junacima.</i>
dodatak glagolima	+ <i>Djeca se čude svačemu, a ljudi ničemu.</i>	+ <i>umrijeti na mukama</i>
dodatak imenicama	+ <i>Nezvanu gostu mjesto za vratima.</i>	+ <i>Učitelj u vjeri.</i>
dodatak pridjevima	+ <i>Vješt sam tome poslu.</i>	+ <i>jak na riječima</i>
dodatak priložima	+ <i>Evo tebi vezena košulja.</i>	-
s uzvicima	+ <i>Kuku meni kukavici.</i>	-
atribut	+ <i>Tako je došlo i vrijeme večeri.</i>	+ <i>Rad na filmu započinje filmskom idejom.</i>
logički subjekt	+ <i>Opet mi je mučno.</i>	-

Tablica 3

Značenje padeža kao kriterij u opisu oblika

Ako je suditi po značenju, postoje i razlike i sličnosti između dativa i lokativa, naravno u gramatičara koji značenje opisuju kao kriterij njihova razlikovanja. No što je s onim gramatičarima koji ne uvrštavaju značenje u opis oblika, a padeže definiraju isključivo morfološki? Takve su sljedeće gramatike koje su se razmatrale u ovom radu: *Ilirska slovnica* (1854.), *Slovnica hrvatska* (1859.), *Mala srpska gramatika* (1858.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* (1991.); djelomično i *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole* (1971.) jer se ne govori konkretno o značenju već samo o uporabi padeža. Ako se značenje ne uzme u obzir, ostaje razlikovnost dativa i lokativa po tom što je lokativ prijedložni izraz, a dativ može i ne mora imati prijedloge. Prema D. Ragužu, dativ je gotovo besprijedložan padež jer su mu svi prijedlozi osim *k(a)* i *prema* otišli u genitiv, a *k(a)* se može izostaviti da se razumijevanje ne promijeni. Ostaje prijedlog *prema* koji je i lokativni. U skladu s tim nije moguće bez značenja zaključiti je li u konstrukciji s prijedlogom *prema* riječ o dativu ili o lokativu. Nameće se pitanje o koliko se padeža može govoriti ako imaju jedan zajednički prijedlog i iste nastavke u svim sklonidbama? Već je Šime Starčević¹⁸ povukao paralelu s genitivom koji ima niz značenja i niz prijedloga, a isto tako može biti besprijedložan, te naveo da se ipak ne govori o dvama padežima.

U normi 19. stoljeća po svemu je jasno da su dativ i lokativ dva posve različita padeža: množinskim nastavcima u imenica, nastavcima u jednini pridjevno-zamjeničke sklonidbe te različitim prijedlozima. U tom slučaju ne mora se posezati za značenjem padeža. Gramatičari od Maretića pa na dalje ili smještaju prijedlog *prema* uz lokativ po neobjašnjivom kriteriju potpuno ga odvojivši od dativa ili dolazi do nesigurnosti kada ga svrstati uz koji padež (*prema* se polako vraća dativu u gramatikama 21. stoljeća), a nastavci su u svim sklonidbama izjednačeni.

Temeljna je razlika u značenju dinamičnost dativa nasuprot statičnosti lokativa u čemu se slažu svi gramatičari u značenjskom opisu padeža.

¹⁸ Vidi: Raduž, D., 1984. S kojim se padežom slaže prijedlog prema? Jezik, god. 31., Zagreb, str. 101.

ZAKLJUČAK

Uvidom u slovnice i gramatike 19. i 20. stoljeća uočene su stanovite razlike u svrstavanju prijedloga *prema* uz dativ ili uz lokativ. U slovnicama zagrebačke filološke škole *prema* je dativni, a u vukovskim gramatikama lokativni prijedlog; tijekom 20. stoljeća gramatičari slijede vukovsko rješenje, no krajem 20. i početkom 21. stoljeća *prema* se vraća dativu u skladu s tradicijom hrvatskoga književnoga jezika. Kada je riječ o završenim morfemima pridjevno-zamjeničke sklonidbe, slovničari zagrebačke filološke škole izričiti su u njihovu razlikovanju pa su tako dativni morfemi *-omu*, *-emu*, a lokativni *-om*, *-em*. Do zbrke je došlo također s vukovskim gramatikama gdje se i dugi i kratki morfemi pripisuju obama padežima, a u suvremenom se jeziku završni samoglasnici tih morfema osjećaju kao navesci. U njegovanom jeziku dobro je čuvati razliku između dativa i lokativa i u toj sklonidbi tako da se navezak *-u* upotrebljava u dativu te oblik bez naveska u lokativu. U slovnicama i gramatikama 19. stoljeća dativ i lokativ imaju zajedničko značenje vremena te službu objekta u rečenici, a mogu biti i dodatci glagolima, imenicama i pridjevima. U gramatikama 20. stoljeća zajednička su im značenja vremena, mjesta i dopuštanja, a oba dolaze u službi atributa i daljeg objekta te kao dodatci glagolima, imenicama, pridjevima i priložima. Osnovno je značenje dativa kretanje (dinamičnost), a lokativa mirovanje ili kretanje u određenim granicama što je i glavna razlika među njima ako se u obzir uzima značenje padeža. Ukoliko značenje nije kriterij za razdvajanje padeža, lokativ je moguće razlikovati od dativa po tom što je on uvijek prijedložni izraz i to s jednim od sljedećih prijedloga: *na*, *o*, *po*, *pri*, *u*.

LITERATURA

1. Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S., 1991. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, Zagreb
2. Babić, S., Brozović, D., Škarić, I., Težak, S., 2007. Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb
3. Babukić, V., 1854. Ilirska slovnica, Zagreb
4. Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M., 1979. Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika, Zagreb
5. Brabec, I., Hraste, M., Živković, S., 1954. Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, Zagreb
6. Brozović, D., 1980. O navescima u dativu i lokativu, Jezik, god. 27., Zagreb
7. Daničić, Gj., 1983., Mala srpska gramatika, Beograd, 1864.; pretisak, München, 1983.
8. Florschütz, J., 1916. Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole, Zagreb
9. Ham, S., 1998. Jezik zagrebačke filološke škole, Zagreb
10. Ham, S., 2006. Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb
11. Ham, S., 2002. Školska gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb
12. Katičić, R., 1987. Vuk Stefanović Karadžić i književni jezik u Hrvata, Jezik, god. 35., Zagreb
13. Maretić, T., 1963., Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb
14. Mažuranić, A., 2008. Slovnica hrvatska, Zagreb, 1859.; pretisak, Zagreb, 2008.
15. Raguž, D., 1997. Praktična hrvatska gramatika, Zagreb
16. Raguž, D., 1984. S kojim se padežom slaže prijedlog prema? Jezik, god. 31., Zagreb
17. Silić, J., Pranjković, I., 2007. Gramatika hrvatskoga jezika, Zagreb
18. Težak, S., Babić, S., 1966. Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole, Zagreb
19. Težak, S. 1984. Pridjevsko-zamjenički alomorfi, Jezik, god. 32., Zagreb
20. Veber Tkalčević, A., 2005. Skladnja ilirskoga jezika, Zagreb, 1859.; pretisak, Zagreb, 2005.
21. Veber Tkalčević, A., 1871. Slovnica hrvatska, Zagreb
22. Vince, Z., 1982. Norma u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća, Jezik, god. 30., Zagreb